

AZ 1992. SZEPTEMBER 27-I ROMÁNIAI VÁLASZTÁSOK NÉHÁNY TANULSÁGA

(Rövidített változat)

Mivel ez egy meglehetősen terjedelmes írás, nagyon sok számadattal és sok olyan információval, amelyeknek mára már csak történeti érdekességük lehet, itt csak azokat a részleteket közlöm belőle, amelyek tanulságaikkal jól illeszkednek a kötet egészének tárgyához. A kihagyásokat a [...] jelzi. Aki a teljes változatra is kíváncsi, a Magyar Kisebbség 1996/1–2 (3–4). számában megtalálja. Az interneten is elolvasható, a Hungarian Human Rights' Foundation honlapján: <http://www.hhrf.org/magyarkisebbsseg/9601/m960105.html>.

Az alábbiakban a legutóbbi általános választások néhány tanulságát szeretném összefoglalni. Tudom, hogy ez nem helyettesítheti sem a módszeresen (és tisztességesen) végzett közvélemény-kutatás, sem pedig az egy problémakörre irányuló, tudományosan megszervezett és lefolytatott szociológiai felmérés eredményeit. De mivel ilyen adatok sajnos nem állnak rendelkezésünkre, kénytelenek vagyunk a lehetőségekhez mérten kiaknázni azt az információanyagot, amelyet a választási eredmények kínálnak. Ha a konklúziókat kellő óvatossággal vonjuk le, tekintetbe véve, hogy az ilyen adatokból mire lehet egyáltalán következtetni, és mire nem, akkor, ha pontos képet nem nyerünk is, a helyzet lényeges elemeit észrevehetjük, s ez hasznos lehet ahhoz, hogy rövid és hosszú távú stratégiánkat jobban hozzáigazíthassuk a való helyzethez.

A választási eredmények nyilván az RMDSZ támogatóiról mondanak legkevesebbet: mindössze annyit mutatnak, amennyit enélkül is tudunk, hogy tudniillik mennél több magyar van egy megyében, annál több szavazatot kapott az RMDSZ. Ez pedig alig több a semminél. Az RMDSZ-szavazatok aránya alapján a magyar választók belső tagolódásáról, a szavazók politikai opciójáról, indítékairól semmit sem lehet megtudni, mivel itt a romániai magyarság mint egységes, politikailag tagolatlan, homogén tömb jelenik meg. A magyarság körében mindezeket más módszerrel kellene megvizsgálni. Ezzel tehát az alábbiakban nem is foglalkozom, csupán a parlamenti képviselőhöz jutott többi párt megyénkénti népszerűségének mértékét próbálom áttekinthető formában bemutatni, illetve levonni az ebből adódó legmegfoghatóbb konklúziókat.

Ha azonban a nyers adatokat nézzük, az érvényes szavazatok megyénként vett összegeiben az RMDSZ-szavazatok is ott vannak, ami megnehezíti annak áttekintését, hogy nekünk, romániai magyaroknak kivel is van dolgunk tulajdonképpen. Éppen ezért célszerűnek látszott a számításokat úgy végezni, hogy előbb az egyes megyékben összegyűlt

érvényes szavazatok összegéből mindenütt levontam az RMDSZ-re adott szavazatok számát, majd az így kapott maradékot tekintve 100%-nak, ehhez viszonyítva számítottam ki az egyes pártok szavazatainak számarányát az illető megyéken belül.

Az így végzett elemzés eredményei számunkra azért tanulságosak, mert a nyers adatoknál sokkal egyértelműbben, tisztábban mutatják, milyen kontextusban kell az RMDSZ-nek tevékenykednie az elkövetkező időszakban. Hiszen ebben mindenki benne van: lehetséges szövetségeseinktől a nemzeti kérdés iránt közömböseken át egészen ellenfeleinkig, sőt ellenségeinkig, a demokratáktól a szélsőbal és szélsőjobb diktatúra rejtett vagy nyílt szorgalmazóiig, s az arányok tisztábban mutatkoznak meg, nem zavarja össze őket az RMDSZ-re adott szavazatok megyénként nagyon is eltérő számaránya. De nemcsak az RMDSZ, hanem más pártok számára is tanulságos lehet az ilyen módon végzett elemzés – elsősorban a Demokratikus Konvencióba tömörült pártokra gondolok itt –, hiszen így jobban láthatni, mi a helyzet a nem magyar választók körében, tehát éppen ott, ahol rájuk nagy feladatok várnak az elkövetkező időszakban. Az ugyanis egyelőre kétségtelennek tűnik, hogy e pártoknak a magyarság körében nem sok keresnivalójuk van, hiszen nagyon tönkre kellene mennie az RMDSZ-nek ahhoz, hogy a magyarok szavazatainak számottevő részét elvihessék előle.

Az RMDSZ nélkül számított összeg természetesen nem színtiszta „nem magyar”, hiszen bár nem jelentős számban, helyenként magyarok is szavaztak más pártokra (RDK, NMF, NMDF, sőt SZMP). Ez a szám azonban a legtöbb megyében elhanyagolható, az RMDSZ-re szavazó nem magyaroké pedig, azt hiszem, még inkább. Ennél fontosabbnak tartom hangsúlyozni, hogy aki „nem magyar”, az nem mind román, hiszen ebben a számban benne vannak a cigány, német, ukrán, szlovák, orosz (lipován), török, szerb, tatár és más nemzetiségű választók szavazatai is. Az eredmény értékelésekor tehát ezt is ajánlatos figyelembe venni.

Itt jegyzem még meg, ha nem tartom is a lényegét érintőnek, hogy az országos választásokon mindenki ott szavazott, ahol érte, a katonák például nem otthon, hanem szolgálati helyükön. Ez nem minden párt eredményeinek megítélésében egyforma jelentőségű, alább majd jelzem, ahol úgy látom, hogy érdemes figyelembe venni. Tudni kell még, hogy a bukaresti adatok nemcsak az imént említett körülmény miatt nem tiszta bukarestiek, hanem azért sem, mert a külföldön tartózkodó román állampolgárok szavazatait is itt regisztrálták. Ezek száma a bukarestiek szavazatainak számához képest általában nem nagy, de tudni kell róluk.

A választásokon a következő pártok és politikai alakulatok érték el vagy haladták meg a parlamenti képviselőhöz szükséges minimális 3%-ot (a szenátusba, illetve a képviselőházba javasolt jelöltekre leadott szavazatok számaránya szerint, csökkenő sorrendben):

1. A Nemzeti Megmentés Demokratikus Frontja (NMDF)

2. A Romániai Demokratikus Konvenció (RDK)
3. A Nemzeti Megmentési Front (NMF)
4. A Román Nemzeti Egység Pártja (RNEP)
5. A Romániai Magyar Demokrata Szövetség (RMDSZ)
6. A Nagy-Románia Párt (NRP)
7. A Romániai Demokrata Agrárpárt (RDAP – csak a szenátusban)
8. A Szocialista Munkapárt (SZMP)

Az alábbiakban ezeket veszem sorra, de nem ebben a sorrendben, hanem úgy, ahogyan a következtetések levonása szempontjából a legcélravezetőbbnek tűnik. [...]

1. A Román Nemzeti Egység Pártja és a Nagy-Románia Párt

Ezt a kettőt, noha nagyon különböznek, érdemes együtt nézni, mert éppen összehasonlításuk szolgáltatja a legtöbb tanulságot.

E két párt helyzetének alakulását az RMDSZ megkülönböztetett figyelemmel kell hogy kövesse. Nem a választási konkurencia szempontjából ugyan, hiszen ilyen tekintetben a nemzeti eszmére alapozó (vagy legalábbis propagandájukban ezt képviselő) román pártok az RMDSZ számára egyáltalán nem jelentenek konkurenciát: aligha hihető, hogy az RMDSZ lehetséges választói közül sokan szavaztak volna ezekre. (Az NRP parlamenti képviselőjének nemzetiségi összetétele azonban jelzi, hogy akadt legalább egy magyar, aki minden bizonnyal erre a pártra voksolt.) A kérdés inkább azért fontos, hogy világosabban lássuk: az egyszerű választópolgár szintjén hol, milyen megyékben vár ránk a legnagyobb feladat a magyar–román kapcsolatok rendezése terén.

Előjáróban fel szeretném hívni rá a figyelmet, hogy a választási eredmények csak korlátozott mértékben alkalmasak arra, hogy belőlük a románság körében megnyilvánuló sovinizmus (vagy magyarellenesség) mértékére következtessünk. Mert bár az egyes megyékben sejtethetően van valamelyes korreláció a nemzeti intolerancia foka és aránya, illetve a nacionalista pártok választási sikerei között, a választási magatartást több tényező is befolyásolja, kezdve a konformizmus általános jelenségével (ti. hogy egy közösségben sokan szavaznak egy adott pártra már csak azért is, mert úgy érzik, hogy környezetükben a többség arra szavaz), folytatva a különböző vélt vagy valóságos érdekekkel és egyebekkel, egészen a választási kampány megszervezésének és lefolytatásának hatékonyságával. (Az RNEP például kétségtelenül hatékonyabb propagandát folytathatott azáltal, hogy saját államelnökjelöltje volt, Gheorghe Funar, akinek megtévesztő személyes varázsa is hozzájárulhatott ahhoz, hogy ahol megfordult – márpedig elég sok helyen megfordult –, a román választók elég nagy számban szavaztak az ő pártjára.) Emellett azt is figyelembe kell venni, hogy az RNEP választói elég széles skálán helyezkednek el: van, aki szívből gyűlöli a magyarokat, van aki csak mértékkel (tehát nem jobban, mint ahogy az „egy jó románhoz illik”), másokat azonban inkább a beljük vert félelem sodort ebbe a táborba. Hogy melyik

csoportnak mi az aránya, az a választási eredményekből nyilván nem derül ki pontosan (noha, mint látni fogjuk, a szavazatok földrajzi eloszlása elég sokat elárul erről).

Az azonban egyértelmű, hogy az RNEP és az NRP az a két párt, amelynek fő vonzóereje a nemzeti eszme fontosságának hangsúlyozása. Aki e két párt (különösen az RNEP) mellett szavazott, az feltehetőleg azért döntött így, mert úgy érzi, hogy éppen ezért kell ezeket támogatnia. Megjegyzendő, hogy a nemzeti eszme hangoztatása fölösen jelen volt más pártok propagandájában is (NMDF, SZMP), tehát lehetett éppenséggel ezekhez is csatlakozni, anélkül hogy az embernek úgy kellett volna éreznie, hogy ezzel feladja nemzeti elkötelezettségét. A választási eredményeket tehát nem szabad úgy értelmezni, hogy a „román érzelműek” egytől egyig az RNEP vagy az NRP mellett szavaztak volna, s a többi választó mind kozmopolita. A számadatok csak annyit mutatnak, hogy hol, mely megyékben voltak jelentős számban azok, akiknek a nemzeti szempont annyira fontos volt, hogy úgy vélték, a többi párt ezt az elvárásukat nem elégíti ki teljesen. Az eredmények területi megoszlása ezért lehet releváns tennivalóink vonatkozásában.

Most pedig lássuk a számokat:

a) NRP:

Megye	Szen.	Képvh.	Megye	Szen.	Képvh.
Bukarest	7,88	6,98	Vaslui	3,56	3,93
Argeş	7,87	6,98	Olt	3,30	4,06
Hunyad	6,11	5,29	Kovászna	3,28	1,63
Konstanca	5,68	4,93	Mehedinţi	3,09	3,32
Vilcea	5,17	5,24	Ialomiţa	3,08	3,80
Dîmboviţa	4,46	5,32	Ilfov asz.	3,08	3,12
Iaşi	4,42	3,94	Bihar	3,05	2,94
Brassó	4,31	5,28	Gorj	3,03	3,22
Arad	4,27	4,17	Brăila	2,82	3,05
Országos	4,17	4,21	Suceava	2,80	4,25
Teleorman	4,11	4,40	Călăraşi	2,58	3,85
Máramaros	3,99	4,96	Dolj	2,55	2,73
Krassó-Sz.	3,92	3,42	Kolozs	2,44	3,52
Bákó	3,92	3,53	Temes	2,42	3,21
Tulcea	3,86	4,02	Beszterce-N.	2,42	3,01
Szilágy	3,86	3,22	Vrancea	2,29	2,42
Galac	3,83	3,83	Fehér	2,23	2,09
Prahova	3,78	3,95	Maros	2,20	2,52
Buzău	3,75	4,17	Giurgiu	2,15	2,63
Neamţ	3,73	4,09	Hargita	1,82	2,36
Botoşani	3,71	3,55	Szatmár	1,44	1,38
Szeben	3,63	2,97			

b) RNEP:

Megye	Szen.	Képvh.	Megye	Szen.	Képvh.
Maros	61,21	60,39	Brăila	3,42	3,03
Kolozs	42,38	36,73	Tulcea	3,27	3,31
Szilágy	31,54	29,32	Konstanca	3,27	3,46
Hargita	29,43	28,43	Mehedinți	3,24	3,48
Bihar	25,04	20,48	Bukarest	3,20	3,25
Fehér	24,27	24,37	Dolj	3,05	3,39
Szatmár	23,51	22,52	Iași	3,01	2,51
Beszterce-N.	22,49	22,51	Argeș	2,96	3,15
Kovászna	22,14	19,35	Olt	2,90	1,89
Szeben	17,91	15,00	Giurgiu	2,80	2,50
Máramaros	17,68	18,70	Buzău	2,64	2,84
Brassó	14,27	13,01	Vaslui	2,60	2,20
Arad	9,99	9,82	Galac	2,58	2,32
Hunyad	9,94	9,07	Botoșani	2,43	3,33
Országos	8,79	8,34	Ialomița	2,42	2,22
Temes	6,88	7,33	Vrancea	2,35	2,15
Bákó	4,87	4,16	Ilfov asz.	2,29	2,43
Neamț	4,55	3,51	Dâmbovița	2,27	3,49
Suceava	4,39	3,91	Gorj	2,27	2,03
Krassó-Sz.	4,33	5,73	Teleorman	2,14	2,09
Prahova	3,54	3,59	Călărași	1,67	1,37
Vâlcea	3,43	4,04			

Látni lehet, hogy míg az RNEP elsősorban Erdélyben szerzett szavazatokat, az NRP Erdélyen kívül, főként Bukarestben népszerűbb. Ez az ismert dolog nemcsak azzal magyarázható, hogy az RNEP eleve Erdélyből indult, itt szerveződött, az NRP pedig Bukarestben. Ez a két párt ugyanis annyira különbözik egymástól (elsősorban szimpatizánsai tekintetében), hogy a nemzeti eszme dominanciáján, illetve ennek nagy hangú propagálásán kívül talán nincs is több lényeges közös vonásuk. Ezt a különbséget stratégiai szempontból okvetlenül szem előtt kell tartani.

A NRP aktív tagságát legnagyobbbrészt a volt szekuritáé és a korábbi elnyomó gépezet vezető funkciókat betöltő tagjai alkotják, legalábbis sok jelből erre lehet következtetni. Ez a párt tömöríti tehát a propaganda és a diverziókeltés legtapasztaltabb professzionistáit. Ezzel számolni kell. Hozzá képest az RNEP dilettánsok gyülekezete, még ha itt is vannak szép számmal olyanok, akik a régi rendszert ezen a téren szolgálták ki. Az igazi profikat azonban, úgy tűnik, elszippantotta előlük az NRP, amelynek fő, olykor nyíltan is hangoztatott célja, hogy ennek a rétegnek továbbra is biztosítsa az aktív szerepet a társadalomban, és pedig lehetőleg mint olyanoknak. (Gondoljunk csak arra, mekkora erőbevetéssel harcoltak e párt alapítói 1990 nyarán azért, hogy a temesvári per vádlottait – a szekuritáé legsötétebb fővezéreit – helyezték szabadlábra és mentsék fel. Nemcsak propagandájuk hatásosságának, hanem – ami aggasztóbb – a hatalomra gyakorolt befolyásuknak is jele, hogy ezt a céljukat el is érték.)

Ez a körülmény sok mindent megmagyaráz az NRP szavazatainak földrajzi

megoszlását illetően. Érthetővé válik először is, hogy miért éppen a fővárosban szerezte a legtöbb szavazatot: hiszen korábban – nyilvánvaló okokból – itt volt a legnagyobb az egy főre eső szekusok, főleg szekusvezérek száma. Az e pártra adott szavazatok azonban nemcsak volt szekusoktól származnak. Mint minden fasisztoid orientációjú párt, ez is rengeteg energiát ölt bele abba, hogy megnyerje a maga számára a mindenféle rendbontásra, provokációra könnyen kapható, gyanús egzisztenciájú társadalmi réteget. Márpedig országosan ez is alighanem Bukarestben tenyészik a legnagyobb arányban. A párt leghatásosabb propagandaeszköze, a România Mare c. hetilap stílusában is ennek a rétegnek az elvárásaihoz igyekszik igazodni: ez a társaság ezt az alpári nyelvezetet nemcsak megérti, de minden nehézség nélkül bele is tudja illeszteni a maga értékrendjébe az ott olvasottakat, aminek következtében a hatás sem marad el. Több jel is vall arra, hogy e két fő kategórián kívül az NRP elég sok szimpatizánsra talált a csekélyebb műveltségű középértelmiségiek körében, akik úgy érzik, véleményük kell hogy legyen a politikáról, de a helyzet árnyaltabb szemléletéhez nincs elég szellemi függetlenségük. Az NRP közérthető propagandája ezek számára megkönnyíti, hogy mindent beleilleszthessenek egy egyszerű „fekete-fehér” sémába.

Bukarestet leszámítva az egyes megyék közül Argeş áll az első helyen az NRP szimpatizánsainak arányát tekintve, 7,87, illetve 6,98 százalékkal. Ennek egyik oka a fővároshoz való viszonylagos közelsége lehet. Földrajzi elhelyezkedését tekintve közbeesik ugyan Dîmboviţa megye, amely a képviselőházi listán a harmadik, de ennek székhelye, Tîrgovişte lakosságát tekintve csak feleakkora, mint Piteşti, s az iparosodás tekintetében is jóval mögötte marad. (Az igaz, hogy Ilfov agrárszektor még közelebb esik Bukaresthez, hiszen körbefogja a fővárost, s itt az NRP mégsem tudott 3,08, illetve 3,12%-nál többet elérni. Ez alkalmasint a nagyváros szívóhatásával magyarázható: e körzetnek Bukarest a közigazgatási központja, tehát a szekuritáta vele foglalkozó alkalmazottai főleg itt éltek, másrészt pedig ebben a körzetben nincs több város, ahol számottevő lumpenréteggel lehetne számolni.) Argeş után következik a szenátusi listán az első erdélyi megye, Hunyad: ez alighanem arra vall, hogy a bányászok elég nagy részének mentalitása nem sokban különbözhet a bukaresti „mahaláétól”. (Erre egyébként az utóbbi három év egyéb eseményeiből is következtetni lehet.) Konstanca megyében sejtetően a nagy kikötőváros teszi, hogy az NRP viszonylag népszerű (ilyen helyen mind a szekuritáténak, mind a lumpen elemeknek nagyobb a népsűrűsége). A következő erdélyi megye Brassó; ezt valószínűleg Brassó városának utóbbi évtizedekbeni mértéktelen felduzzasztásával lehet összefüggésbe hozni, de érdemes megemlíteni azt is, hogy az 1987. november 15-i brassói munkásfelkelés után e városban érezhetően megnőtt a szekuritáta jelenléte.

A moldvai megyék közül Iaşi, illetve a képviselőházi listán Suceava megye haladja meg valamivel az NRP országos átlagát, talán nem tévedek, ha arra gondolok, hogy e két megyében, ahol korábban elég számottevő volt a zsidóság aránya, ez a párt egyebek mellett nyílt antiszemitizmusával tudott híveket szerezni.

És ezzel elértünk az NRP nacionalizmusának természetéhez. Az NRP ugyanis nem úgy nacionalista, mint az RNEP. Míg ugyanis az RNEP nem általában, hanem nagyon konkrétan, a magyarokkal szemben nacionalista (bár az antiszemitizmus sem idegen tőle), az NRP inkább xenofób, durván sovén propagandát folytat, elvben mindenki ellen, aki nem román (sőt nem „jó román”). Van azonban benne annyi professzionalizmus, hogy belássa: azok ellen nem érdemes hadakozni, akiktől senki sem fél (például a tatárok vagy örmények ellen), azzal nem sok szavazatot lehet szerezni. Inkább azokra kell koncentrálni, akikkel szemben már hagyományosan megvannak az ellenérzések, vagy legalább működik valamiféle viszolygás. Ezek pedig a magyarok és a zsidók. További különbségnek látom azt, hogy az NRP propagandistái (legalábbis a legismertebbek), ellentétben az RNEP-beli boldogtalanokkal, egyáltalán nem félnek a magyaroktól, hiszen elég profik ahhoz, hogy pontosan tudják: tőlünk nincs okuk félni. (Amikor a magyaroktól való félelmet akarják manipulálni, látható igyekezet van bennük, hogy a fenyegető veszedelmet úgy tegyék hihetőbbé, hogy mindenféle nemzetközi románellenes konspirációkat találnak ki és lepleznek le, mintegy jelezve ezzel, hogy ők nagyon jól tudják: a magyarok egyedül nem jöhetnek számba mint komolyan vehető ellenfél.) Magyarellenes és antiszemita propagandájuk inkább gyakorlati célokat szolgál: az őszinte gyűlöletet nem nélkülözi ugyan, de valami mérhetetlen cinizmus van abban, ahogyan ez a párt időnként óriási lármával kongatja a vészharangot, hogy beleverje a románokba a félelmet – s aztán ebből politikai/választási tőkét kovácsoljon magának. (Politikai elemzésekben, tudom, nem szokás konkrét események nem-verbális kommunikációját vizsgálni, nálunk azonban a politikai élet annyi másnemű elemmel keveredik, hogy ha a dolgokat háttérükkel együtt akarjuk megérteni, ezzel is muszáj foglalkozni időnként. 1993. március 19-e van, a parlament két házának együttes ülése az ellenzék által benyújtott bizalmatlansági indítványt vitatja, s ezt a tévé egyenes adásban közvetíti. Corneliu Vadim Tudor, az NRP elnöke és szellemes vezérszónoka egymással nyilvánvalóan semmiféle kapcsolatban nem álló friss eseményeket szerkesztve össze egy bizarr „rendszerbe” valami képtelen szcenáriumot konstruál, s ezt a rá jellemző demagógiával és harcos hazafiúi felháborodással előadja, annak bizonyítására, hogy a bizalmatlansági indítványt az RMDSZ kezdeményezte, s az egésznek az a célja, hogy hozzassák vissza Mihály királyt, aki majd ezért cserében át fogja játszani Erdélyt a magyarok kezére. Az előadás botrányba fullad, az ellenzék kivonul, az elnök negyedórás szünetet rendel el. Utána folytatódik az ülés, C. V. Tudor befejezi mondanivalóját, majd leül helyére a prezídiumba. Nem telik bele két óra, és Verestóy Attila RMDSZ-szenátor következik szólásra. Alig kezd bele mondanivalójába, mikor C. V. Tudor egyszer csak feláll helyéről, és nagy nyugodtan odamegy a szónoki emelvényhez. Mindenki lesi, mi lesz. Újabb botrány? El akarja kergetni Verestóy? Összetépi a papírját? Dehogy: valami hallatlan eleganciával, a birtokon belüli „háziúr” biztonságával, hamiskás mosollyal, szó nélkül megigazítja Verestóy előtt a mikrofonokat, hogy jobban lehessen hallani a teremben. Fölényes gesztusában ez van:

„Ne félj, kutya, nem harap a bácsi!” Majdhogy vállon nem veregeti Verestóyt, szinte összekacsint vele: „Ne izgulj, öregem, hiszen tudod, hogy van ez. Mondom én a magamét, mert itt most ez a menő – ugye, hogy marhára el tudom vele hülyíteni ezeket is, meg azt a sok beszart is az egész országban, aki ezt a tévében végignézte? De remélem, vagy te olyan okos fiú, hogy te is tudod, hogy én is tudom, hogy ebből egy szó sem igaz.”)

Figyelemreméltó, hogy az NRP főként olyan megyékben szerzett nagyobb arányban szavazatokat, ahol pedig az emberek a jelek szerint elég közömbösek a nemzeti, pontosabban a magyarellenes propagandára (ezt, úgy hiszem, az RNEP ottani sikertelensége elég meggyőzően mutatja). Ezt úgy is lehetne értelmezni, hogy ahol az RNEP elvitte előle a szavazatokat – elsősorban Erdélyben –, ott neki nyilván nem maradt. Ez is lehetséges, de ez nem magyarázná eléggé meg, miért szerepel az NRP listáin olyan hátul például Dolj vagy Vrancea megye, ahol pedig az RNEP éppen elég teret hagyott neki. Azt hiszem, a megyék szerinti megoszlás inkább azt jelzi, hogy az NRP választóit nem is annyira e párt sovinizmusa nyűgözi le, ez kevésbé hat rájuk, hanem sajátos értékrendjüknek megfelelően az *erőszak* imponál nekik: azt csodálják benne, hogy ez a párt folyton útszéli módon pocskondiáz valakit, ám hogy ez a valaki pontosan kicsoda – a magyarok-e, a zsidók, Tőkés László, az ellenzéki pártok és vezetőik vagy éppen Románia főügyésze –, az ennek a rétegnek szinte mindegy. Nem mondom, hogy az NRP sovén propagandájának semmi hatása nem volt, mert bizonyára volt, de úgy vélem, hogy akire az ő propagandájából elsősorban ez és inkább ez hatott, az csak ahhoz kapott újabb érvet, hogy az RNEP mellett szavazzon. Hiszen azok a megyék, amelyek az RNEP-listákon élen járnak, itt a sor végén helyezkednek el – ezekben a megyékben inkább csak az szavazott az NRP mellett, aki vagy aktív tagja is a pártnak (főleg a szekuritáte keményebb legényei), vagy pedig abba a deklasszált rétegbe tartozik, amely számára az RNEP – legalábbis stílusában – nem elég erőszakos ahhoz, hogy imponálni tudjon.

Tartok tőle, hogy a következő választásokig nem várt arányban meg fog nőni az NRP szimpatizánsainak száma (elsősorban a munténiai megyékben, de Dobrudzsában és kisebb mértékben Moldvában, sőt talán Erdélyben is), hacsak valami előreláthatatlan változás nem történik a helyzet alakulásában, illetve ha az SZMP el nem viszi előle a szavazatokat. Újabban ugyanis egyre feltűnőbb, hogy a xenofób demagógia következetes folytatása mellett az NRP nagyon tudatosan megcélozta az egyre nehezebben élő munkásréteget, s a szociális problémák szorításában, a Ceaușescu-korszak „húsofázekai” iránti nosztalgia növekedésének légkörében egyre könnyebb lesz neki tömegeket állítani a maga oldalára. Ezzel a lehetőséggel tehát már most nagyon komolyan foglalkozni kellene; úgy gondolom, ez elsősorban az RDK feladata volna, itt ugyanis az RMDSZ nem sokat változtathat a dolgokon.

Más a helyzet az RNEP választóival. Elég egy pillantást vetnünk a számsorokra, hogy teljesen egyértelmű legyen: akik erre a pártra szavaztak, legnagyobb részben a magyaroktól való félelmükben tették. Az RNEP úgy, ahogy van, egy tragikomikus terméke a forradalom utáni

időszaknak. (Itt elsősorban a választók tömegeire gondolok, kevésbé az „ideológusokra”.) E tragikomikus helyzetnek magyar szemmel nézve inkább a komikuma látszik – „Hogy lehet az, hogy húszmillió román Romániában (!) úgy meg legyen ijedve nem egészen kétmillió magyartól?” –, román szemmel viszont a tragikuma. Mert hiába tudjuk és mondjuk mi azt, hogy mérhetetlen ostobaság tőlünk félni, ők attól még igenis félnek. Amíg pedig ezt tudomásul nem vesszük és át nem érezzük, addig ez a félelem nem fog csökkenni, s az RNEP sok-sok szavazatot fog szerezni, ami az országos választásokon sem növeli a demokrácia és ebben a mi helyzetünk javulásának esélyeit, a helyhatósági választásokon viszont – legalábbis egyes megyékben – szerfölött kellemetlen helyzeteket teremthet, amint azt a kolozsvári példa mutatja.

Az RNEP, mint tudjuk, erdélyi párt. Mégsem erdélyiségét hangsúlyoznám, mert ez földrajzi alapon helyezi el. Inkább azt mondanám, hogy ott sikeresebb, ahol a magyarok észrevehetően jelen vannak. A képviselőházi lista első tizenhat helyét a tizenhat erdélyi megye foglalja el (a szenátusin Krassó-Szörény valamivel hátrább kerül), ezek közül csak kettő – Temes és Krassó-Szörény – van az országos átlag alatt: az előbbi a nemzeti együttélés viszonylagos kiegyensúlyozottságáról ismert, az utóbbi pedig arról, hogy az erdélyi megyék közül itt a legkisebb a magyarok számaránya. Figyelemreméltó, hogy a listán az első nem erdélyi megye Bákó – alkalmasint a csángók okán. Ez azért érdekes, mert mutatja, hogy a magyarok jelenléte némileg még ott is növeli e párt szimpatizánsainak számát, ahol teljesen nyilvánvaló, hogy minden félelem alaptalan. Hiszen ha már szegény csángóktól is félni kell ...

De hát jól mondta Nicolae Manolescu – eddig talán mindenkinél találóbban –, hogy az RNEP tulajdonképpen nem is párt, hanem inkább egy lelkiállapot. Ennek fő összetevője pedig, úgy tűnik, a magyaroktól való félelem. Megengedem, hogy ha e párt szűkebb felső vezetését nézzük, a kép nem ilyen egyértelmű. A hadsereg és a rendőrség tisztjeinek masszív jelenléte – ha nem is közvetlenül a pártban, de a Vatra Românească Szövetségben – szintén elgondolkoztató. Az azonban kétségtelen, hogy az RNEP már megalakulásakor sem ugyanolyan összetételű volt, mint az NRP. Az RNEP a Vatra Românească Szövetség pártjaként jött létre, főként a Vatrában korábban kitűnt vezetőkől. A Vatra viszont kisebb mértékben szerveződött a volt szekusokból, mint az NRP, inkább amolyan furcsa gyűjteménye volt mindenféle félresikerült karrierű embereknek. Olyan emberek voltak ezek, akik tanult mesterségükben nem jeleskedtek, a múlt rendszerben viszont párttitkári és hasonló funkcióik védelmet nyújtottak nekik, sőt pártvonalon akár főorvosi státust is szerezhettek maguknak, mint például Zeno Opriș Marosvásárhelyen. Olyan emberek ezek, akik az előző rendszer jóvoltából karriert futottak be, amit pusztán képességeikre hagyatkozva sohasem érthettek volna el. (Gh. Funar például csekély tehetségű közgazdászként egyetemi adjunktusságig vitte fel.) Ezek az emberek a forradalom után teljes bizonytalanságba kerültek, mert odalett a párt, amely fenntartotta őket. Ha odalett, hát

odalett, nem volt mit tenni, másikat kellett helyette csinálni. Erdélyben kitűnő propagandaeszköz lehetősége rejlett a magyaroktól való rejtett vagy nyíltan bevallott félelem manipulálásában, s ebbe – mint úgymond a románokat fenyegető újabb veszedelmet – nagyszerűen bele lehetett építeni azt is, hogy az RMDSZ jogokat kezdett követelni a magyarság számára. Van azonban itt is egy nagy különbség az NRP propagandájához képest: ezek az emberek általában nem pusztá pragmatizmusból, politikai tőkájük, magyarán hatalmuk növelése végett teszik pokollá más románok életét azzal, hogy állandóan ébren tartják bennük a magyaroktól való félelmet és szorongást. Nem. Ezek csakugyan félnek, maguk is, és úgy érzik, nemzeti hivatást teljesítenek azzal, ha a veszélyekre állandóan figyelmeztetik az egyszerű román embert. Tartok tőle, hogy a hadsereg és a rendőrség hozzájuk csatlakozása sem egészen egyoldalú szimpátia dolga. Ezek az emberek mindent megtettek, hogy a maguk oldalára állítsák a fegyveres erőket: legyen majd, aki veszély esetén biztosan megvédi a románokat.

Mondom, az RNEP vezető rétegében az opció indítékai, illetve a működő érdekek sokfélék. Az egyszerű választópolgár szintjén sokkal egyszerűbb a helyzet: ott minden más érdektől függetlenül, tiszta valójában hat a magyarokkal szembeni bizalmatlanság, előítélet és főként: *a félelem*. Mivel pedig az RNEP parlamenti képviselőit, szenátorait, tanácsosait és polgármestereit nem e párt szűkebb vezetősége választotta meg, hanem ez az aggodalmas tömeg, ezt a félelmet nekünk nagyon komolyan kell vennünk, és foglalkoznunk is kell vele.

Ilyen szempontból az RNEP fentebb bemutatott választási eredményei igencsak beszédesek. Azt már mások is megállapították előttem, hogy e pártnak főként Észak-Erdélyben van a tömegbázisa, tehát azokon a részekben, amelyek a bécsi döntés után Magyarországhoz kerültek. A fenti adatok ezt igazolják is, meg nem is. Én inkább azt látom, hogy az RNEP ma ott a legerősebb, nagyjából abban a sávban, ahol 1940 és 1944 között Észak- és Dél-Erdély határa húzódott: Maros, Kolozs, Szilágy, Fehér és Bihar megyében. Tudjuk, hogy e négy év alatt Észak-Erdélyből mintegy 200 000 román menekült Dél-Erdélybe, s onnan ugyanannyi magyar Észak-Erdélybe. A menekülők, bárhonnan jöttek is, ezen a sávon át jutottak át a túloldalra. Az itteni lakosság, ha maga nem menekült is el, végignézte ezt a szomorú látványt, végighallgatta a menekülők gyakran túlzásoktól sem mentes panaszait (hiszen a világ minden táján általános érvényű az, hogy a mások segítségére, együttérzésére, szolidaritására utalt menekülőkben nagy a hajlamosság a megélt, valóságos vagy akár csak vélt veszedelmek eltúlzására, ezért is olyan nehéz ilyen helyzetben a híreket a rémhírektől elkülöníteni), s ez máig is elevenen fennmaradt a kollektív emlékezetben. Csak tetézte a bajt, hogy miután a határsáv román lakossága négy éven át élt a fenyegető hírek árnyékában, 1944 szeptemberében éppen itt alakult ki a front, végig a határ mentén: a magyar hadsereg előrenyomulása a déli részek felé. Ez a pár hét olyan pánikot keltett a román lakosság körében, hogy sokkoló hatásának nyomai mindmáig megvannak. Itt a legnagyobb tehát a félelem attól, amit annyiszor olvashattunk, hallhattunk az utóbbi

években: nehogy megismétlődjék az, ami akkor történt. (Friss, 1992. november végi személyes élményem: Kolozsvár Főterén, a Mátyás-szobor körül a talapzatra helyezendő feliratos tábla ürügyén összeverődött „agórán” románokkal beszélgettem. Ott mondta nekem egy idősebb férfi: „Ha magát is úgy kergették volna a Feleki-tetőre [aki nem tudná: ott volt a határvonal], mint engem 40-ben a magyarok, akkor tán megértené, miért nem tudunk mi egy magyarban sem megbízni.” Biztosan nem oszlatta a félelmét, hogy egy magyar asszony erre ingerülten odakiáltotta neki: „Elég kár, hogy nem érték utol!” – Csak annak számára jegyzem meg, akinek ez jelent valamit: megdöbbenő, hogy a fél évszázaddal ezelőtti események hatása milyen világosan tükröződik a mai választási eredményekben! Úgy látszik, itt teljesedik be rajtunk az, ami a Tízparancsolatban áll: „M megbüntetem az atyák vétkeit a fiakban, harmad és negyedízigen.” Ha így fogjuk fel, egyedüli biztatásunk csak az lehet, amivel e szöveg folytatódik: „De irgalmasságot cselekszem ezerízigen azokkal, akik engem szeretnek.”)

Csak bonyolítja a helyzetet, hogy a mai lakosságnak csupán egy kisebb része emlékszik még az akkor történetekre, a többiek – az azóta született nemzedék, illetve a Moldvából és másunnan újabban ide költözöttek – csupán közvetve, az ő elbeszéléseikből tudnak mindezekről, illetve azt tudják, amit erről az időszakról a román nacionalista sajtó túlzásoktól sem mentes, sőt sokszor a képtelenségig eltúlzott beszámolóiból ismernek. A mai félelem tehát a legtöbb emberben jórészt a szocializáció során alakult ki, ezért irracionális, minden tapasztalatot nélkülöző félelem ez, így sokkal nehezebben kezelhető, mint az, amely személyes tapasztalatokon alapszik. Bármilyen megmosolyogtató is a mi számunkra, e félelem természetrajzához igen sokat mondó adalék Radu Ceotea egyik vallomása: ő igenis fél a magyaroktól, mert neki még gyermekkorában megmondta volt az apja, hogy mindig legyen résen, sose felejtse el, hogy minden magyar ott hordja a zsebében a kötelet, amellyel a románokat akarja felakasztani. Azt hiszem, ennél megrendítőbben el sem lehetne mondani e lelkiállapot kialakulásának hogyanját és miértjét.

A szám adatok egyebet is mutatnak. Maros megye 61,21 (illetve 60,39) százalékkal messze élen jár a listán, itt egy nagy törés következik, a második helyen Kolozs megye szerepel 42,38, illetve 36,73 százalékkal. E különbségnek talán kisebbik oka az, hogy Maros megyében a magyarok számaránya nagyobb, mint Kolozs megyében (41,41%, szemben az utóbbi 19,85%-ával – az 1992-es népszámlálás adatai szerint), tehát ott a románok esetleg indokoltabbnak érzik a magyaroktól való félelmüket. (Hogy ebben is lehet valami, arra utalhat viszont az a körülmény, hogy 1990 februárjában a Vatra Românească Szövetség nem másutt, hanem éppen Marosvásárhelyen alakult meg.) A fő, vagy legalábbis a közvetlen ok azonban minden bizonnyal az 1990. március 19–20-i marosvásárhelyi véres események eleven emléke. És itt megint a félelemhez jutottunk el: ezek a napok az események színhelyéhez földrajzilag közel esőkben ismét felelevenítették a már ülepedőfélben lévő (de a hivatalos propaganda által igazán leülepedni soha nem hagyott) régi személyes vagy

másoktól hallott sérelmeket, s a megye románságát készenléti állapotba helyezték a magyarok részéről várható közeli fenyegetéssel szemben. (A Vatra, majd az RNEP baljós propagandája ebbe hathatósan besegített, bennünket azonban most csak a végeredmény érdekel, hogy tudniillik mi a mostani beállítódása és attitűdje ennek a megijesztett embertömegnek, hiszen ez volt döntő a választások idején.)

Bihar megyében, amely szintén határvidék volt, a megye nem RMDSZ-re szavazó választóinak valamivel kisebb része (a képviselőházi eredményeket tekintve éppenséggel csak 20,48%-a) szavazott az RNEP jelöltjeire. Ez az arány természetesen nem önmagában, hanem csak a listavezetőkhez képest alacsony. A különbség alighanem azzal (is) magyarázható, hogy Bihar megyében a diktatúra éveiben a románok is rászoktak arra, hogy jobb híján a Magyar Televízió műsorát nézzék, közülük sokan tudnak vagy legalább értenek magyarul is, ezért ha nem is eleget, de mindenképpen sokkal többet tudnak a magyarokról és főleg a nagy (nagy?) „mumusról”, Magyarországról, mint a Maros vagy Kolozs megyeiek. Ennélfogva itt a magyaroktól való félelem is kisebb lehet. Szatmár csak most határmenti megye, a bécsi döntés után nem volt az, s itt mégis elég magas az arány, (23,51, illetve 22,52%). Ez összefügghet azzal, hogy 1990 márciusában itt is voltak kiprovokált zavargások, ha nem fajultak is oda, ahová a marosvásárhelyiek.

Érdemes még összehasonlítani a két székely megyét, Kovásznát és Hargitát. Kovászna megyében, ahol a románok aránya nagyobb valamivel, mint Hargita megyében, az RNEP is aránylag kevesebb szavazatot kapott. Úgy látszik, itt a románok egy kicsit biztonságosabban érzik magukat. Annál is inkább, mert Kovászna megyében a forradalom idején egyetlen román rendőrt sem öltek meg – ez főleg a Hargita–Kovászna Jelentés lélektani hatása szempontjából fontos.

Nincs értelme annak, hogy a többi megyét is sorra vegyük, úgy gondolom, az adatok önmagukért beszélnek. Csak arra szeretném ismét felhívni a figyelmet, hogy itt most választási eredmények, nem szociológiai felmérés alapján vonunk le következtetéseket. Az még ennek alapján is nyilvánvaló, hogy Erdélyen kívül, Munténiában és Moldvában a románok túlnyomó többsége számára nem jelent különösebb gondot, hogy ebben az országban magyarok is élnek. Ezt érdemes számon tartani, és emlékezni rá, amikor olyasmit hall az ember, hogy „a románok” így meg úgy viszonyulnak a magyarokhoz. Világos, hogy ennek így, minden megkülönböztetés, területi betájolás nélkül egyszerűen nincs értelme, persze zónákra bontva is csak akkor van, ha nem „a románokról”, hanem az illető zóna románsága körében tendenciaszerűen megmutatkozó attitűdök erősségéről beszélünk. (Ez az a hely, ahol érdemes megemlíteni, hogy a munténiai és moldvai megyékben az RNEP szavazatainak egy része alkalmasint ott szavazó erdélyiektől származik. Hogy ezek száma szignifikáns-e vagy nem, azt nem tudhatjuk, mindenesetre ajánlatos szóba hozni, mert itt nagy lévén a földrajzi egységek között a különbség, az RNEP választási eredményeinek számadatai enyhén kiegyenlítőek: ha mindenki otthon szavaz, akkor Erdélyben – ha csak alig

észrevehetően is – magasabbak, Erdélyen kívül pedig még alacsonyabbak volnának az arányok.)

Eddig csak a félelemről beszéltem mint az RNEP választó tömegeinek opcióját meghatározó tényezőről, nem szóltam gyűlölködésről, ádáz magyarellenességről és hasonlóról. Kétségtelen, hogy ellenséges érzelmekkel gyakran találkozik az ember, és lehetetlen is volna, hogy ne így legyen. Amitől/akitől fél az ember, azt általában kisebb-nagyobb mértékben gyűlöli is. (Vagy legalábbis nem szereti különösebben.) Mégis úgy vélem, hogy az RNEP választóinak túlnyomó többsége nem annyira a magyarok ellen, mint inkább – bármilyen bizarr is ez a mi számunkra – a románság biztonsága mellett szavazott akkor, mikor voksát éppen erre a pártra adta, még ha ezt a magyaroktól való féltében tette is. Ha nem így volna, akkor Erdélyben nem az RNEP, hanem inkább az egyértelműen (nemzeti) gyűlöletre és erőszakra alapozó NRP lett volna sikeres. Nehezen hinném, hogy e tekintetben a kolozsvári polgármester és RNEP-elnök Gheorghe Funarral pártja összes választóit azonosítani lehetne. (Mellesleg nem árt megjegyezni, hogy Funar legtöbb elhíresedett intézkedése mögött nagyon könnyen azonosítani lehet a félelmet: hiszen arrogáns hetvenkedése jórészt éppen arra való, hogy elleplezze vele a magyaroktól való beteges félelmét.)

Mindezek után, még ha két teljesen különböző motivációjú pártról van is szó, lássuk, hogyan alakul megyék szerint az RNEP és az NRP egybe vett szavazatainak aránya az érvényes szavazatok RMDSZ nélkül számított összegéhez:

Megye	Szen.	Képvh.	Megye	Szen.	Képvh.
Maros	63,41	62,91	Krassó-Sz.	8,24	9,16
Kolozs	44,82	40,25	Iași	7,43	6,45
Szilágy	35,41	32,54	Prahova	7,32	7,54
Hargita	31,25	30,79	Suceava	7,19	8,16
Bihar	28,09	23,42	Tulcea	7,14	7,33
Fehér	26,50	26,46	Dîmbovița	6,73	8,81
Kovászna	25,42	20,98	Galac	6,41	6,15
Szatmár	24,95	23,90	Buzău	6,39	7,01
Beszterce-N.	24,90	25,52	Mehedinți	6,32	6,80
Máramaros	21,67	23,65	Teleorman	6,25	6,49
Szeben	21,54	17,97	Brăila	6,24	6,08
Brassó	18,58	18,29	Olt	6,20	5,95
Hunyad	16,05	14,36	Vaslui	6,16	6,13
Arad	14,26	14,00	Botoșani	6,14	6,88
Országos	12,96	12,55	Dolj	5,60	6,13
Bukarest	11,08	10,23	Ialomița	5,51	6,02
Argeș	10,82	10,13	Ilfov asz.	5,36	5,55
Temes	9,30	10,54	Gorj	5,30	5,25
Konstanca	8,95	8,39	Giurgiu	4,96	5,13
Bákó	8,79	7,69	Vrancea	4,63	4,57
Vâlcea	8,60	9,28	Călărași	4,25	5,22
Neamț	8,27	7,60			

Ez az egyesített táblázat csak arra jó, hogy világosan megmutassa, hol vannak a legnagyobb feladataink és legsürgősebb tennivalóink. Ezt rövid és hosszú távú stratégiánkban a lehető legkomolyabban kell venni.

Már említettem, hogy az NRP nem a mi dolgunk, olyan a természete, hogy mi, magyarok nemigen tudunk vele mit kezdeni. Ezen csak az általános demokratizálódás segíthet, amit pedig éppen ez a párt igyekszik a leginkább akadályozni.

Az RNEP viszont ránk tartozik. Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy az erdélyi megyékben a helyzet egészének megváltoztatása a mi feladatunk (vagy legalábbis tőlünk kell hogy kiinduljon). Hallani lehet ugyan néha az RDK képviselőitől, hogy mi az RNEP kérdésével ne foglalkozzunk, mert ők ezt majd intézik, mi csak törődjünk a magunk „extremistáival”. Szépen hangzik, de teljesen irreális. A gyakorlatban az RDK szinte semmit sem tud kezdeni ezzel a problémával azon túl, hogy sajtójában hol enyhén, hol durván, olykor agresszív szarkazmussal elcsúfolódkat az RNEP viselt dolgain. A helyzeten nem tud sokat változtatni, mert nem az ő terepe. Itt mi kell hogy lépjünk, hiszen ebben rajtunk kívül senki más nem lehet eredményes, annál az egyszerű oknál fogva, hogy az erdélyi románok nagy része éppen mitőlünk fél. Ezt a félelmet, az RNEP legnagyobb választási tőkéjét senki más nem oszthatja el, csak mi magunk. Erdélyben az RDK nem alkalmas erre, már csak azért sem, mert sokszor, ha restellik is bevallani, konvencióbeli partnereink maguk is félnek a magyaroktól, vagy legalábbis bizalmatlanok velünk szemben.

Ezen a téren stratégiánk legfontosabb eleme a bizalomerősítés kell hogy legyen, a félelem oszlatása, egymás valóban kölcsönös megismerésének segítése. Ennek számtalan gyakorlati formája lehetséges az adott helyi körülményeknek megfelelően, ez a területi, illetve az egyes helységekből, körzetekben működő RMDSZ-szervezetek gondja kell hogy legyen, és pedig annál nagyobb gondja, mennél előkelőbb helyet foglal el az illető megye a fentebbi listán. Országos szinten halaszthatatlannak látom egy román nyelvű hetilap megjelentetését, amely lehet az RMDSZ-é is, de – éppen a bizalomerősítés esélyeinek szempontját tartva szem előtt – talán még jobb volna, ha nem az RMDSZ adná ki, csak segítene létrehozásában és fenntartásában. Ehhez máris el kellene kezdeni a románul (illetve magyarul) jól tudó újságírók és újságírójelöltek toborzását és kellő felkészítését. Ez a lap ugyanis egy románoknak írott, hozzájuk szóló, az ő mostani helyzetükre szabott szerkesztésű lap kell hogy legyen, nem pedig egy olyan magyar újság, amelynek csak a nyelve román. Egy jól szerkesztett, olvasmányos, a román olvasót tisztességesen tájékoztató lap nemcsak az RNEP választótömegeiben oszthatná a félelmeket, de az RDK-val való hatékonyabb együttműködésünket is nagyon megkönnyítené.

Ugyanezen a téren fontosnak tartanám, hogy a területi RMDSZ-szervezetek találjanak megoldást arra, hogy fizetett alkalmazottként foglalkoztathassanak olyan embereket (megyéenként négyet-ötöt is, ahányra szükség van), akik értenek a konfliktuskezeléshez, és megfelelő segítséget tudnak nyújtani a legkülönbözőbb bizalomerősítő és kapcsolatteremtő

akciók és rendezvények megszervezésében, valamint a jogsértések elleni tiltakozások legalkalmasabb módjának megtalálásában, sőt a politikai stratégia formájának kialakításához is szakszerűen szólhatnának hozzá. Ehhez fel kellene készíttetnünk néhány olyan embert, aki erre elhivatottságot érez és önként vállalkozik.

E sok feladat mind az RNEP választó tömegei felé irányuló lehetséges akciókkal kapcsolatos, nem annyira az RNEP vezető (ideológus és politikus) rétegét célozza meg. Azt hiszem, ezzel az amúgy is vékonyabb réteggel nem szükséges nagyon sokat foglalkoznunk. Nem tartom valószínűnek, így reális kívánalomnak sem, hogy mondjuk Gheorghe Funart vagy Ioan Gavrát megnyerjük a jó ügy bajnokának. De nem is ez a fontos: ezek hatalma magától szertefoszlik, ha a tömeget el tudjuk alóluk terelni. Mindez persze hosszadalmas, kitartó munkát igényel: az emberek változnak, de nem egyik napról a másikra. Mennél többet késlekedünk, annál később tapasztalhatunk észrevehető eredményt.

Fentebb csak a civil kezdeményezések szükségéről szóltam, adódik azonban innen egy olyan következtetés is, amely politikai stratégiánkat érinti. Észre kell vennünk: bármilyen jó lenne is egy-egy politikai lépésünk, ha a másik oldalon sűrűsödik tőle a félelem, ahelyett hogy oszlana, akkor mit sem léptünk előre, hiszen nemcsak magunkat erősítettük, hanem legalább ugyanolyan mértékben az ellenfelet is. Szó sincs arról, mintha ezzel azt akarnám mondani, hogy inkább ne csináljunk semmit, mintsem hogy tápot adjunk a félelemnek. Csak arra szeretném felhívni a figyelmet, hogy nekünk mint az egész helyzethez szorosan hozzátartozóval kell számolnunk ezzel a félelemmel, amelyről hiába tudjuk mi, hogy alaptalan, mert attól az még valódi, s ezt minden politikai lépés megtételekor a legmesszebbmenően figyelembe kell vennünk, nem tartalmi, hanem formai vonatkozásban. Tartalmilag egyetlen jogos követelésünkről sem mondhatunk le, de minden alkalommal gondoskodnunk kell arról, hogy az eddigieknél sokkal megfontoltabban járjunk el a forma megválasztásában. Ehhez sok minden hozzátartozik, kezdve a román közvélemény megfelelő – ha úgy szükséges: előzetes – tájékoztatásával, a más (nemcsak ellenzéki) pártokkal való dialógussal, folytatva közleményeinknek és állásfoglalásainknak a helyzet követelményeihez igazított hangnemével és hasonlókkal, és végezve külkapcsolataink, a nemzetközi fórumokon való szereplésünk formai oldalának gondos mérlegelésével, nem utolsósorban a külföldi média korrekt, tárgyilagos, ellenőrzött tényekre alapozott tájékoztatásával.

Az RNEP vonatkozásában elég nehéz prognózisokba bocsátkozni. Az nem látszik valószínűnek, hogy ez a párt a következő választásokig tovább tudná növelni szimpatizánsainak számát. Alig hihető, hogy Erdélyen kívül népszerűbbé válhatna, mint 1992 szeptemberében, Erdélyben pedig már jórészt megnyerte azokat, akikre egyáltalán számíthatott. Az állandó vészharangkongatás inkább ellenkező hatást érhet el: az emberek meg is unják, meg látják is, hogy mégsem történik semmi, s az egész propaganda sokak szemében hitelét vesztheti. Számolni kell viszont azzal, hogy a kis számú, de annál vérmesebb vezető rétegnek kemény érdekei fűződnek ahhoz, hogy a félelem fennmaradjon, s

evégett mindent képes volna elkövetni – bármilyen különös módja is ez a románság nyugalma védelmének. Fel kell rá készülnünk, hogy ha a pártvezetőség úgy értékeli, hogy az erdélyi románok félelme aggasztóan megcsappant, nem riad vissza attól sem, hogy – akárcsak Marosvásárhelyen – megpróbáljon erővel kiprovokálni valami hatásos riadalmat. Ez természetesen a következő helyhatósági választások előtt lehetne esedékes, akkorára nekünk bejáratott konfliktuskezelő stratégiánk kellene hogy legyen ahhoz, hogy ha úgy adódna, elejét tudjuk venni a bajnak.

Ha viszont nem történik ilyesmi, akkor is gondolnunk kell arra, hogy az RNEP szimpatizánsainak lassú lemorzsolódása révén felszabaduló szavazatokat ki fogja elvinni. Rajtunk is múlik, hogy a demokratikusabb pártok-e, vagy pedig a Nagy-Románia Párt, illetve az SZMP (a fentebb már említett okokból). Ez pedig nekünk egyáltalán nem lehet mindegy.

2. A Szocialista Munkapárt

Mint ismeretes, ez a párt a volt RKP egyenes folytatója, ha nem is éppen a megboldogult párt utolsó éveinek szellemében. Vezetői legalábbis régi kommunisták, egy részük olyan, aki még elevenen őrzi a régi szép idők nosztalgiáját, amikor őszintén hittek abban, hogy az emberiség megváltásának egyetlen útja a kommunizmus. Külön pártot azért alapítottak maguknak, mert annak idején az NM(D)F nem fogadta be őket, hiszen ez még a látszatát is szertefoszlatta volna annak, hogy ez a politikai alakulat, ha nem lehet is rögtön észrevenni, mégis híve a rendszerváltásnak. [... – Azóta eltűnt a politikai életből, akkor sem volt jelentős; a rá vonatkozó adatokat és kommentárt elhagyom. 1993-ban még úgy láttam, hogy „Ennek a pártnak is nagy esélye van arra, hogy a következő választásokon több szavazatot kapjon, tekintettel a romló gazdasági helyzetre, amelyben hatásos lehet az egyre nagyobb megélhetési gondokkal küszködőket a kommunista korszak olyan áldásaira emlékeztetni, mint például a biztos munkahelyekről való gondoskodás, az ingyenes orvosi ellátás – olyan volt, amilyen volt, az emberek arra már nem emlékeznek, csak arra, hogy volt. Egyelőre nem lehet látni, milyen arányú lehet ez a növekedés, mindenesetre számolni kell vele mint a demokratizálódás egyik komolyan számba jöhető akadályával.” Nem így lett, ugyanis ezen a téren az NRP vette át a szerepét; ezzel egyébként fentebb erről a pártról szólva mint lehetőséggel már akkor is számoltam.]

3. A Nemzeti Megmentés Demokratikus Frontja

Kormánypárt lévén, lehet, hogy ezzel illetett volna kezdeni, de az eddig elmondottak alapján itt könnyebben körvonalazni lehet a helyzetét.

Aktív tagságát tekintve ez a volt nómenklatúra pártja. A nómenklatúra nem tévesztendő össze a kommunistákkal. Ezt azért kell elmondani, mert az ellenzéki sajtóban ez a kettő minduntalan összekeveredik. Pedig szemben az igazi kommunistákkal (akikből kevesebb

volt, s akik ma az SZMP magját alkotják), a nómenklaturisták inkább amolyan konjunktúrakommunisták voltak, akik sokkal kevésbé világnézeti alapon, meggyőződésből álltak a párt szolgálatába, mint inkább azért, mert így lehetett előnyös állásokhoz jutni. A pártapparátusban vagy az ahhoz közel álló állami hivatalokban eltöltött időszak meghatározta ugyan a gondolkodásukat (és „problémamegoldó módszereiket” is), de az eszméhez való hűségük korántsem hasonlítható azokéhoz a régi illegalistákéhoz, akik közül sokan életüket áldozták kommunista meggyőződésükért. Itt is szükséges megjegyezni, hogy ez csak az NMDF aktív tagjaira vonatkozik, nem az erre szavazó választók millióira. Ezekről elég sokat mondanak a szám adatok:

Megye	Szen.	Képvh.	Megye	Szen.	Képvh.
Buzău	54,93	55,92	Országos	30,61	29,95
Vrancea	52,64	50,84	Máramaros	28,39	20,64
Ialomița	52,47	43,88	Ilfov asz.	27,93	27,65
Călărași	52,34	41,23	Gorj	27,70	35,02
Teleorman	51,75	49,54	Hunyad	25,43	19,84
Botoșani	50,71	56,40	Szilágy	24,07	20,69
Vaslui	48,99	47,09	Konstanca	24,06	21,57
Olt	46,15	42,88	Bukarest	22,76	26,14
Giurgiu	43,28	48,77	Krassó-Sz.	22,72	21,78
Suceava	41,80	35,80	Szatmár	20,73	19,29
Bákó	41,01	37,01	Kovászna	19,29	18,75
Neamț	39,25	34,04	Fehér	18,70	18,22
Brăila	37,64	40,76	Temes	18,33	14,50
Vâlcea	36,92	31,13	Brassó	16,62	16,56
Argeș	36,55	37,27	Bihar	15,54	18,70
Dâmbovița	36,27	36,60	Arad	14,36	17,52
Galac	35,82	39,32	Hargita	13,96	13,46
Tulcea	33,55	37,82	Beszterce-N.	13,22	16,17
Dolj	33,16	31,88	Kolozs	10,27	11,49
Mehedinți	33,03	32,73	Szeben	8,36	12,05
Iași	32,23	36,00	Maros	7,57	6,72
Prahova	31,47	26,70			

Mint látjuk, az NMDF választóinak zömét az ország legelmaradottabb és legkevésbé urbanizálódott megyéi adják, azok a vidékek, ahol [...] nem annyira a program (vagy inkább: az általános orientáció) a fontos, mint a személy, jelen esetben Ion Iliescu. Feltűnő a nagy kiegyensúlyozatlanság: a szenátusi listán vezető Buzău megye 54,93%-ától a listát záró Maros megye 7,57%-áig, illetve a képviselőházi listát indító Botoșani megye 56,40%-ától az ugyancsak Maros megyei 6,72%-ig igen nagy a különbség, noha meg kell mondani, hogy az arányok elég egyenletesen csökkennek, szinte törés nélkül, úgyhogy az ország megyéinek körülbelül fele-fele van az országos átlag fölött, illetve alatt. A végletek azonban nagyon távol esnek egymástól, ilyen helyzetben nem kényelmes dolog kormánypártnak lenni. (Ha az RMDSZ szavazatait is figyelembe vennénk, ez a különbség még nagyobb volna!)

Ilyen arányokkal nehezen jön létre az Iliescu elnök által oly sokat emlegetett nemzeti konszenzus, inkább a rendszer instabilitása következik belőle.

Az erdélyi megyék egytől egyig az országos átlag alatt, a lista végén szerepelnek. Ez csak részben magyarázható azzal, hogy Erdélyben a nem magyar választók nagyobb arányban szavaztak a demokráciára, mint mondjuk Moldvában (amint az majd alább, az RDK számadataiból is ki fog tűnni). Mert a magyarázat másik fele az, hogy az NMDF várható szavazatainak elég nagy részét az RNEP vitte el, mint például Maros megyében, ahol az NMDF feltűnően sikertelenül szerepelt; úgy látszik, a román szavazók máig sem tudták megbocsátani Iliescu elnöknek, hogy 1990 márciusában nem szállt ki Marosvásárhelyre, hogy megvédje őket a magyaroktól, hiába hívták pedig kétségbeesve.

Ez a párt is eleget fenyegette a román választókat a magyar veszedelemmel. Ha ezt abban a reményben tette, hogy szavazatokat tud szerezni vele, akkor alighanem hiába fáradozott: Erdélyen kívül, Moldvában, Munténiában, Olténiában ugyanennyi szavazatot enélkül is kapott volna, hiszen ott – és főleg a falvakban, ahonnan az NMDF szavazatainak legnagyobb része sejtetően származik – Ion Iliescu személye, a televízióknak is köszönhető népszerűsége maga is elég lett volna a győzelemhez, Erdélyben viszont hiú remény bárkinek is azt hinni, hogy az e téren verhetetlen RNEP ellenében felveheti a versenyt. Legfeljebb annyit ért el, hogy aki az RNEP mellett szavazott, az még nagyobb meggyőződéssel tette: nacionalista propagandájával az NMDF valójában az RNEP kampányát segítette. Ha viszont az volt vele a célja, hogy a választókat a „nagyobbik rossztól”, az RDK-tól inkább a kisebbik felé terelje, akkor fáradozása nem volt egészen hiábavaló. Sőt ez volt az a kis zóna, ahol talán még szavazatokat is szerezhetett ily módon: hiszen akit valóban a magyarokkal való ijesztgetéssel kellett elriasztani az RDK-tól, az aligha csatlakozott mindjárt az egyértelműen nacionalista RNEP mellé, inkább az ilyen vonatkozásban arany középutnak érzett NMDF-re szavazott. A számokat tekintve (összevetve az NMDF, RNEP és RDK eredményeit), ez a hatás talán Bihar, Hunyad, Beszterce-Naszód és Máramaros megyében érvényesült a leginkább. (Erdélyen kívül inkább az olyan érvek hatottak, mint például az, hogy ha az RDK nyer, akkor visszajönnek a régi földbirtokosok, és jaj lesz szegény fejünknek.)

A szenátusi eredmények listáján az országos átlag alatt szerepel még az erdélyi megyéken kívül – Bukarest, Konstanca és Ilfov asz. mellett, ahol az RDK viszonylagos sikerének tudható be a kisebb arány – Gorj megye, ahol az SZMP vitt el az NMDF elől jelentős számú szavazatot.

Ez a dolog pedig el kell hogy gondolkoztasson bennünket. Az NMDF mellett szavazók száma a következő választásokig feltehetően tovább fog csökkenni. Először is, hacsak valami előreláthatatlan csűrés-csavarással ki nem sütik az ellenkezőjét, Ion Iliescu nem indulhat újra az elnökválasztáson. Ez az NMDF népszerűségét mindenképpen érinteni fogja, hiszen választói általában inkább Iliescúra, mintsem az NMDF-re szavaznak. Ezen ugyan még lehet segíteni, hiszen Ion Iliescu neve biztosan ott lesz a szenátusi jelöltekéi között (egy szenátori

helyre már csak a parlamenti immunitás megtartása végett is szüksége lesz), de az mégsem olyan. A kérdés tehát az, hogy ki viszi majd el a felszabaduló szavazatokat. Félő, hogy részben az NRP, nagyjából viszont az SZMP. Ha meggondoljuk, hogy ez utóbbi pártnak rövidebb idő állt rendelkezésére ahhoz, hogy megvethesse a lábát, s hogy Păunescu a Román Televízió alig valamivel a választások előtt rehabilitálta, és – ehhez képest – bizonyos helyeken mégis jelentős sikereket aratott, akkor lehetetlen nem látnunk, hogy az NMDF választótömegében elég nagy a hajlam arra, hogy átcsatlakozzék az SZMP mellé. Mindezekkel az RDK-beli pártoknak már most nagyon komolyan számolniuk kellene, és minden szükséges ellenintézkedést megtenni.

4. A Nemzeti Megmentési Front

A volt nómenklátúra fiatalabb, szemléletváltásra hajlamos és képes, az európai értékek felé bizonyos fokig nyitottabb rétegének pártja minden más politikai alakulatnál kiegyensúlyozottabb eredményeket ért el a választásokon [...]. Az országos átlag mindkét listán nagyjából középen van, a csökkenő sorrendben nincsenek nagyobb törések, s ami a legfeltűnőbb: a történelmi tájegységek szerint sem mutatkozik határozott megoszlás, csupán tendenciaszerűen annyi, hogy a lista vége felé inkább erdélyi megyék vannak. Lehet, hogy más lát majd valamit ezekben a számokban, meg kell mondanom, hogy én nem sokat. [Ezért ebből a változathoz el is hagytam őket. Az országos átlag a szenátus esetében 11,24%, a képviselőház esetében 11,01%.] Ennélfogva prognózisokba sem bocsátkozhatom. Annál inkább nem, mert talán sehol sem tér el ennyire egymástól a két lista, már ami a sorrendet illeti, mint itt. (A képviselőházi listán első helyen lévő Călărași például a szenátusi listán a tizenkilencedik.) Ez a sok esetlegesség talán arra vallhat, hogy a választók minden szempontból elég semlegesnek, középen állónak érezhették ahhoz, hogy úgy gondolják: ha erre szavazunk, abból nagy baj nem lehet. Ha így van, ebben bizonyos lehetőségek is rejlenek: a következő választásokig ugyanis várhatóan nőni fog az emberek kiábrándultsága az ígérgető, de garanciákat nem mutató egyéb pártokkal szemben, s ha az NMF kellőképpen ki tudja használni, hogy jó szakértőgárdája és az RDK-énál jobb szervezőképessége révén a kellő pillanatban hatásosan lépjen fel, az NMDF hívei közül elég sokat megszerezhet magának.

5. A Romániai Demokrata Agrárpárt

Nem különösebben sikeres párt, csak a szenátusban jutott helyhez [...].

Bizonyos jelek arra utalnak, hogy megalakulásakor ez a párt lett volna hivatott arra, hogy a Nemzeti Parasztpárttól elterelje a falusi választókat. Nem sikerült neki, mert mire észrevette volna, az NM(D)F ezt már megtette helyette. Erdélyben nem túl népszerű, habár Bihar 5,33%-kal jóval fölötte áll az országos átlagnak. Rajta kívül az ország északnyugati részén Szatmár és Máramaros, közepén Brassó megye haladja meg az országos átlagot az

erdélyi megyék közül, a többi alatta van, sőt a lista végén. Rusztiikus nemzeti propagandája lehet, hogy hatott valamicskét a bihariakra, a kivételesnek számító brăilai 13,85%-ot azonban aligha ezzel szerezte.

6. A Romániai Demokratikus Konvenció

Legvégére hagytam az RMDSZ egyetlen komolyabban vehető lehetséges szövetségését, amely azonban, úgy tűnik, egyelőre maga is segítségre szorulna, nemhogy másokat hathatósan segíteni tudna.

Lássuk előbb a számadatokat:

Megye	Szen.	Képvh.	Megye	Szen.	Képvh.
Temes	45,33	45,18	Tulcea	18,12	17,75
Bukarest	34,51	32,84	Argeş	18,10	17,15
Ilfov asz.	33,48	29,48	Giurgiu	17,83	19,92
Arad	32,55	32,73	Vâlcea	17,45	16,27
Szeben	32,16	28,67	Vrancea	17,34	17,38
Szatmár	30,54	30,80	Máramaros	17,12	19,86
Krassó-Sz.	30,20	38,01	Hunyad	16,96	16,75
Hargita	28,96	32,82	Bákó	16,46	13,15
Kovászna	26,09	28,65	Suceava	15,54	18,72
Brassó	25,44	26,50	Olt	15,08	13,59
Prahova	23,83	18,76	Neamţ	14,99	16,71
Bihar	23,82	22,79	Călăraşi	14,90	15,05
Konstanca	23,51	23,20	Beszterce-N.	14,42	18,55
Országos	21,82	21,62	Ialomiţa	14,14	14,12
Dolj	21,62	20,58	Teleorman	13,95	13,02
Fehér	21,43	21,08	Brăila	13,74	14,45
Mehedinţi	20,94	20,86	Gorj	13,24	13,72
Kolozs	20,37	23,04	Vaslui	11,66	11,26
Galac	20,07	19,11	Maros	11,20	12,74
Dîmboviţa	18,84	20,37	Botoşani	11,06	10,35
Szilágy	18,49	16,66	Buzău	10,96	12,73
Iaşi	18,16	21,30			

Az RDK helyzete külön tanulmányt igényelne, mert csak az 1989 decemberétől máig eltelt események pontos számbavétele adhatna kielégítő választ a felmerülő kérdésekre.

Tudjuk, hogy a később az RDK-ba tömörülő pártok voltak az igazi rendszerváltás ellenzőinek legkövetkezetesebb ellenfelei – és éppen ezért támadásuk állandó célpontjai. Az előző mondat körülményes volta nem fogalmazásbeli zavar eredménye, hanem a helyzet bonyolultságát tükrözi. Az RDK számára ugyanis elég nagy tehertétel, hogy a benne részt vevő pártok programjuk szerint egyértelműen a rendszerváltás hívei ugyan, de – legalábbis eleinte – ez inkább csak negatívumként fogalmazódott meg (például úgy, hogy egyértelműen elítélnek minden olyan gyakorlatot, amely a régi totalitárius rendszer felé való visszatérés irányában hat). Egy épkézláb, meggyőző pozitív alternatívát mindeddig nemigen tudtak

felmutatni, bár az utóbbi időben ezen a téren történtek biztató kísérletek. Propagandájuk lényege mégis az olykor agresszivitásig menő antikommunizmus, ami mellett következetesen kitartanak (bár e téren az egyes pártok között fokozatbeli különbségek vannak), noha az eltelt három év elég világosan megmutatta, hogy a román köznép körében ennek nincs akkora mozgósító ereje, mint ahogy azt a Ceaușescu-diktatúra nyomán gondolni lehetett volna.

Többféle oka van annak, hogy ez így alakult. Az egyik, talán nem is a legfontosabb, azzal függ össze, hogy 1989 decemberében, 1990 januárjában, amikor hirtelen nagy szükség lett a „tisztá múltú” emberekre, ilyen nagyon nehezen lehetett találni: kevés olyan ember volt, akiről el lehetett volna mondani, hogy semmilyen módon nem működött együtt – akár csak a passzív eltérés erejéig is – az előző rendszerrel. Ebben a nagy ínségben a „tisztá múltú” és az új helyzetben való politikai alkalmasság kritériumává és feltétlen biztosítékává vált az, ha a kommunista érában valaki politikai okokból börtönben ült vagy száműzetésbe kényszerült. A történelmi pártok vezetősége jórészt ilyen emberekből került ki. Ezek az emberek akkor abban a tévhitben éltek, hogy Romániában mindenki ugyanolyan ellensége a kommunizmusnak, mint ők, akiknek erre minden személyes okuk megvolt. Motivumaik között, ha nem is mindenkinél egyformán nyilvánvalóan, ott élt a személyes bosszúállás vágya; emberileg nézve szinte lehetetlen is lett volna, hogy ne így legyen. Különösen az elején a jámbor újságolvasókat egyszerűen elriasztotta az ellenzéki lapok agresszív hangneme. Ezzel nagyon is hihetővé vált számukra az új hatalom propagandája, amely szerint ha „ezek” hatalomra kerülnek, mindenkit felakasztanak, aki csak tagja volt a kommunista pártnak. Márpedig ki nem volt tagja, illetve kinek a rokonságában vagy baráti körében ne lettek volna párttagok? És különben is: még ha nem voltak is, az emberek legnagyobb része inkább személyesen csak Ceaușescut és családját hibáztatta azért, hogy katasztrófába sodorta az országot, magával a rendszerrel szemben igazából nem volt különösebb kifogásuk. A történelmi pártok ezt akkor egyszerűen nem vették észre. Corneliu Coposu például, a Nemzeti Parasztpárt elnöke, aki pedig civilben igen jámbor, kedves, szeretetreméltó öregúr, a tévében mindig úgy lépett fel, olyan kemény határozottsággal, hogy az ember inkább elijedt tőle, mintsem hogy mellé akarjon állni. Ha úgy szerepelt volna, a maga valóságában, minden agresszív póz nélkül, sokkal több hívet szerezhetett volna pártjának, mint így. De ő azt hitte, az lesz hatásos, ha megmutatja az embereknek, mennyire ki nem állhatja ő a kommunistákat.

Másik elővigyázatatlansága az volt az ellenzéki pártoknak (és egyáltalán az ellenzéknek), hogy szinte a tükörképét hozták létre Ion Iliescu Frontjának. Ha az NM(D)F a Ion Iliescu iránti óriási szimpátiának köszönhető elsöprő népszerűségét (hiszen a legtöbb ember csak annyit értett meg a forradalomból, hogy a „gonosz” Ceaușescu helyébe a „jó” Iliescu lépett, mint egy mesebeli sárkányölő vitéz), akkor az ellenzék a „Jos Iliescu!” [„Le Iliescuval!”] jelszóval indult csatába. Ugyanaz a személyiségközpontú gondolkodásmód érvényesült itt is, mint a másik oldalon, csak fordított előjellel. Ez nagymértékben járult hozzá az ellenzék

kudarcához különösen az 1990. május 20-i választásokon. Hiszen az emberek bármit elhittek volna az ellenzéknek, de azt az egyet, hogy Iliescu nem éppen jó ember, soha. Ma már látni lehet, hogy az lett volna a célravezetőbb stratégia, ha az ellenzék annak idején sajnálattal bár, de tudomásul veszi, hogy itt mindenképpen Ion Iliescu lesz a megválasztott elnök, tehát az ő személyét egyelőre békén hagyta volna, s inkább arra koncentrált volna, hogy az emberek szemében Iliescut válassza le valahogy az NM(D)F többi részéről, s így a parlamentben minél jobban megvesse a lábát. (Persze ennek is meglett volna a maga kockázata, de így utólag még mindig ígéretesebbnek tűnik, mint a kipróbáltan sikertelen választott út.)

Az ellenzék gyenge pontja azonban a pozitív program hiánya volt. Ez érthető is, ha meggondoljuk, hogy Romániában a diktatúra alatt nem volt egy olyan ellenzéki mozgalom, amely megfelelő embereket készíthetett volna fel a rendszerváltásra. Az antikommunizmus jó arra, hogy embereket összetartson egy eszme körül, de koncepciónak és hatékony cselekvési programnak nem elég. Az RDK-ban nagyon kevés az alaposan felkészült politikus, sok a bizonytalankodás, az improvizáció, olykor elszomorító, hogy bizonyos dolgokról – mint például éppen a nemzeti kisebbségi kérdés – egyes jeles személyiségek minden kétségbevonhatatlan jó szándékuk ellenére mennyire tájékozatlanul és bátortalanul nyilatkoznak.

Az RDK választási eredményeit csak mindezek figyelembevételével tudjuk értelmezni. Mindkét listán Temes megye áll az élen, ahonnan 1989 decemberében az antikommunista forradalom is elindult. Temes az ország hagyományosan legpolgárosultabb megyéje, ahol a demokratikus intézmények emlékét még a kommunista rezsim sem tudta teljesen kitörölni. Az RDK fő bázisa az erdélyi megyéken kívül a főváros és az ezt körbefogó Ilfov agrárszektor (noha Bukarest több mint 10%-kal mögötte marad Temes megyének). Ez megint összefügg a forradalmi eseményekkel, de azzal is, hogy a főváros lakossága ebben az időszakban jobban el volt látva információkkal, mint az országnak azok a részei, ahová inkább csak a tévé által szolgáltatott hírek és kommentárok jutottak el. Az Egyetem téri hathetes tüntetés, majd az ennek véget vető bányászinvázió is megtette a maga hatását.

Az RDK azokban a megyékben volt a legkevésbé sikeres, ahol az urbanizáció foka alacsony, ahol tehát nagyobb a falusi környezetben élők aránya. Ezek az emberek nemcsak ellenzéki, de más újságot is alig olvasnak, szinte egyedüli tájékoztató eszközük a tévé, amely mindig is erősen ellenzékellenes beállítottságú volt. Megfigyelhető még bizonyos tendenciaszerű összefüggés olyan értelemben, hogy mennél távolabb van egy megye a fővárostól, annál kevesebb szavazatot kapott az RDK, ami megint csak az információáramlás hiányosságával függ össze.

Ezek azonban főleg az Erdélyen kívüli megyékre vonatkoznak. Erdélyben minden egyéb mellett különösen bonyolította a helyzetet, hogy más pártok a magyaroktól félő román lakosság számára úgy festették le az RDK-t, mint amely nemzetáruló módon lepaktált a magyarokkal, és azon buzgólkodik, hogy Erdélyt a magyarok kezére játssza át. Ez a

propaganda nemcsak arra volt jó, hogy az RNEP elvigye előle a választókat, mégpedig annál sikeresebben, mennél jobban tudta manipulálni a magyaroktól való félelmet (érdekes megfigyelni, hogy míg más helyen, például Moldvában az RDK-szavazatok az NMDF szavazataival állnak komplementáris viszonyban – olyan értelemben, hogy ha e két politikai alakulat százalékokban számított választási eredményeit megyénként összeadjuk, szinte egy állandót kapunk –, Erdélyben ez a komplementaritás inkább az RDK és a RNEP között áll fenn), hanem arra is, hogy az RDK lehetséges erdélyi román választóit akkor is lehetetlen vagy legalábbis kényelmetlen helyzetbe hozza, ha amúgy eszük ágában sem volt az RNEP szavazóinak számát gyarapítani. Ezt pedig nagyon is figyelembe kell venni, amikor az RDK választóinak a demokrácia iránti elkötelezettségét próbáljuk megítélni. Mert Erdélyben az RDK *ennek ellenére* szerepelt jól több megyében is, nem úgy, mint Bukarestben például, ahol a magyaroktól kevésbé tartó román választó nyugodtan szavazhatott az RDK-ra, anélkül hogy bizonytalankodnia kellett volna olyan tekintetben, hogy vajon helyesen jár-e el mint román. Távol áll tőlem, hogy lebecsüljem a bukarestiek demokrácia iránti óhaját, de ezt el kell mondani ahhoz, hogy igazán méltányolni tudjuk annak az erdélyi román választónak az eltökéltségét, akinek még ilyen gondokkal is meg kell küzdenie. Aki tehát Erdélyben a nacionalista propaganda ellenére is az RDK-ra szavazott, az alkalmasint tudta, mire szavaz és miért.

Mert az igaz, hogy az RMDSZ-nek az RDK-n kívül pillanatnyilag nincs más komolyan vehető partnere (s ezt a jó kapcsolatot éppen ezért nagyon meg kell becsülni és fejleszteni is kell), de az is, hogy az RDK Erdélyben maga sem mentes azoktól a félelmektől, amelyek az RNEP választói közé terelik azokat a románokat, akik számára románságuk biztonsága pillanatnyilag fontosabbnak tűnik, mint a demokratikus változások. Tudják ugyan a konvencióbeliek nagyon jól, hogy a nacionalista propaganda többek között arra is való, hogy akadályozza a demokratizálódást, de nem kell azt hinni, hogy ők maguk teljesen félelemmentesen viszonyulnának a magyar–román kérdéshez. Az ilyesmi ugyan nemigen szokott nyilvánosan lelepleződni, de okvetlenül fel kell figyelnünk a rejtett kommunikáció olyan kedves (elszólásszerű) jelenségeire, mint amikor például az RDK egyik újságírója azzal érvel a kolozsvári polgármester eljárásai ellen: Funar pontosan úgy viselkedik, mintha Budapest ügynöke volna. Ebben ugyanis implicite nem kevesebb van benne, mint az, hogy Budapest tudvalevőleg igyekszik minden lehetséges rosszat elkövetni Románia érdekei ellen, Funar pedig ehhez szolgáltat neki kitűnő lehetőséget. Az RDK nyilvános propagandája ugyan igyekszik a románokat megnyugtanni a magyarok felől, de ezt nem valami nagy meggyőződéssel teszi, hanem bizonytalankodva, inkább csak kénytelenségből, önvédelemből, hogy ellensúlyozza az ellene ilyen alapon irányuló támadásokat.

Van azonban egy fontos dolog ebben, amire építeni lehet: hogy az RDK-nak biztosan nem érdeke a félelem fenntartása, szeretne tőle szabadulni, és szeretné hinni, hogy nem téved, amikor másokat is erre buzdít. Mi magyarok sokat segíthetünk neki ebben, ha ezzel

következetesebben és nagyon őszintén foglalkozunk. Éppen ezért talán nem túlzás azt hinni, hogy az ország belátható jövője fordul meg azon, hogy a következő választásokig mi, magyarok hogyan politizálunk, és milyen eredményesen tudunk jó kapcsolatokat kialakítani lakossági szinten a románokkal, hitelesen tájékoztatni őket arról, hogy kik vagyunk és mit akarunk. Hiszen Erdélyben – de Erdélyen kívül is – nagyon sok az olyan román, aki csak tőlünk való féltében nem mert az RDK-ra szavazni. (Hogy pontosan mennyi, azt nem tudhatjuk, de aligha túlozzuk el a becslést, ha úgy sejtjük, hogy körülbelül annyi, amennyi szavazatra szüksége lett volna még az RDK-nak ahhoz, hogy ő jelenthesse be igényét a kormányalakításra, esetleg koalícióban, az NMF és az RMDSZ társaságában.) S ha nem hagyjuk magára, és nemcsak elvi szinten támogatjuk, hanem ténylegesen segítünk neki elhárítani előle az egyik legfőbb akadályt, a magyaroktól való félelmet, akkor legalábbis Erdélyben az RDK számottevően megnövelheti szavazatainak számát. Ez azonban szükségszerűen kihatna az Erdélyen kívüli megyékre is, hozzájárulhatna ahhoz, hogy az emberek ott is nagyobb bizalommal közeledjenek az RDK-hoz.

*

Hogy mit jelent ma Romániában, az ország jövőjét illetően a nacionalizmus, arra nézve elég tanulságosak a következő szám adatok, amelyek azt mutatják, hogy országosan mekkora a súlya együttesen a demokratikus(abb) ellenzéknek (az RMDSZ nélkül) – a választási eredmények tükrében. Az alábbi táblázat a következő kalkuláció eredményeit tartalmazza: (RDK + NMF) – (NMDF + RNEP + NRP + SZMP + RDAP).

Megye	Szenátus	Képvh.	Megye	Szenátus	Képvh.
Temes	21,76	24,87	Dîmbovița	-23,92	-17,36
Arad	12,30	5,73	Bákó	-25,68	-22,43
Szeben	11,22	8,11	Mehedintî	-26,31	-24,18
Bukarest	10,53	3,34	Argeș	-27,59	-28,62
Ilfov asz.	4,42	6,75	Giurgiu	-28,05	-31,58
Krassó-Sz.	3,77	18,21	Suceava	-28,58	-15,09
Brassó	0,00	4,04	Kolozs	-29,17	-25,64
Konstanca	-3,75	8,74	Vîlcea	-31,51	-24,31
Kovászna	-4,49	4,16	Máramaros	-31,61	-11,92
Prahova	-9,04	-1,30	Brăila	-32,65	-20,66
Hargita	-10,57	-5,42	Olt	-34,39	-29,53
Iași	-13,72	-12,57	Ialomița	-35,72	-20,34
Szatmár	-13,88	-8,59	Vrancea	-36,25	-29,12
Beszterce-N.	-14,72	-14,54	Szilágy	-37,72	-27,91
Fehér	-17,31	-15,01	Călărași	-38,86	-15,64
Országos	-17,54	-13,15	Vaslui	-39,54	-33,86
Tulcea	-19,25	-22,93	Teleorman	-40,89	-34,80
Hunyad	-20,12	-8,27	Botoșani	-41,53	-47,07
Bihar	-20,68	-12,29	Gorj	-41,85	-41,06
Dolj	-21,09	-10,75	Buzău	-49,71	-47,36
Galac	-21,31	-20,15	Maros	-56,37	-51,02
Neamț	-21,81	-10,03			

Mint látjuk, a legutolsó helyet nem valamely moldvai vagy munténiai megye foglalja el, hanem egy erdélyi: Maros. Ha a magyar választókat figyelmen kívül hagyjuk, itt, ebben a megyében a legkisebb a demokratikus erők súlya! Nemcsak Erdélyben, hanem országosan is itt van a legtöbb tennivaló. S a fő ellenfél itt éppen a nacionalizmus. Az ugyancsak erdélyi Szilágy megye is ott van Vrancea és Călărași között, szintén a nacionalizmus okán. Ugyanezért vagy részben ugyanezért került az országos átlag alá az erdélyi megyék közül Máramaros, Kolozs, Bihar és Hunyad megye is.

De hogy valami biztatóbbat is lássunk, íme a fenti táblázatnak az a változata, amelyben immár az RMDSZ is benne van, ahol tehát a számok az (RDK + NMF + RMDSZ) – (NMDF + RNEP + NRP + SZMP + RDAP) különbségét mutatják:

Megye	Szenátus	Képvh.	Megye	Szenátus	Képvh.
Hargita	81,32	82,12	Tulcea	-18,69	-22,44
Kovászna	74,32	75,35	Dolj	-20,82	-10,34
Szatmár	26,52	26,07	Galac	-20,93	-20,00
Temes	25,63	29,23	Neamț	-21,81	-9,73
Arad	22,05	15,76	Dîmbovița	-23,49	-17,01
Szeben	13,69	10,56	Bákó	-24,22	-21,73
Bukarest	11,34	4,20	Mehedinți	-25,93	-23,95
Bihar	11,11	16,21	Giurgiu	-27,26	-31,10
Brassó	8,64	12,45	Argeș	-27,33	-28,22
Maros	7,55	9,29	Suceava	-28,12	-14,65
Ilfov asz.	4,90	7,22	Vâlcea	-31,09	-23,87
Krassó-Sz.	4,89	20,21	Brăila	-32,05	-20,37
Konstanca	-3,21	8,99	Olt	-33,92	-28,81
Kolozs	-3,99	-0,83	Ialomița	-34,70	-19,84
Szilágy	-6,52	2,44	Vrancea	-36,09	-28,81
Beszterce-N.	-7,15	-7,41	Călărași	-38,40	-15,51
Országos:	-8,63	-4,71	Vaslui	-39,54	-33,86
Prahova	-8,76	-0,94	Teleorman	-40,30	-34,24
Fehér	-11,43	-9,24	Botoșani	-40,85	-45,95
Iași	-13,58	-12,46	Gorj	-41,85	-40,58
Hunyad	-15,17	-3,82	Buzău	-49,49	-47,19
Máramaros	-16,56	-0,97			

Az erdélyi megyék közül itt már csak Fehér, Hunyad és Máramaros van az országos átlag alatt, s az országos eredményt tekintve is biztatóbb a helyzet. Azt hiszem, ha a következő időszakban az RMDSZ – és általában a magyarság – sikeres lépéseket tud tenni a románság körében megmutatkozó félelmek oszlatásában, akkor – de csakis akkor! – Romániában a demokratizálódásnak igenis vannak esélyei. Mert igaz az, hogy a következő választásokig az NRP és SZMP előretörhet, de ez inkább a mai kormánypárti tömbön belüli átcsoportosulásként értendő, az kevésbé valószínű, hogy e két párt az RDK mostani szimpatizánsai köréből hódíthatna el tömegesen választókat. Az RDK-nak viszont még nagy

lehetőségei vannak arra, hogy sokan hozzácsatlakozzanak, ha nem tartja őket távol a magyaroktól való félelem.

[...]

Javaslatok

A fentebb elmondottakból már kitűnik, mi az, amire véleményem szerint az RMDSZ-nek a következő időszakban nemcsak elvek és szándéknyilvánítás szintjén, hanem a gyakorlatban is nagy súlyt kellene helyeznie, párhuzamosan az önkormányzati rendszer kiépítésével: pontosan az, amit a III. kongresszuson elfogadott Programban Brassóban megszavaztunk, semmi más. Onnan idézem:

„– sokrétű interetnikus kapcsolatok kialakítása, egymás valóban kölcsönös megismerése érdekében;

– a nacionalizmus, sovinizmus és antiszemitizmus, a gyanakvás és a nemzeti előítéletek, a verbális agresszió visszaszorítása, bármelyik fél részéről nyilvánulna is meg; a mindenfajta másság iránti tolerancia és a társadalmi szolidaritás szellemétől áthatott közhangulat kialakítása;

[...]

[Az RMDSZ] Keresi az együttműködés lehetőségeit és ápolja a kapcsolatokat a demokratikus elveket követő független román sajtóval, avégett, hogy a román közvélemény számára ismertté tegye a romániai magyarság problémáit és saját céljait. Ennek érdekében román nyelvű kiadványokat is megjelentet. Propagandájának alapelve a korrekt tájékoztatás. A nemzeti megbékélés elősegítése céljából támogatja az olyan kezdeményezéseket (kulturális és más természetű találkozók rendezése, magyar–román baráti társaságok létesítése stb.), amelyek hozzájárulhatnak az interetnikus feszültségek csökkentéséhez.”

Hogy mindez ne maradjon továbbra is pusztán szólam, a következőket látom szükségesnek és a gyakorlatban is megvalósíthatónak:

1. Egy román nyelvű hetilap beindítása. Tudom, hogy nagy gond, kik írhatnák ezt az újságot, de azt hiszem, ha meg akarjuk csinálni, meg lehet találni az ehhez szükséges embereket. Ezeket úgy kellene megválogatni – lehetőleg pályázat alapján –, hogy az garancia legyen a következőkre:

- a lap valóban román lap lesz, nem magyar újság román nyelven;
- híryanagát tekintve feltétlenül megbízható lesz;
- kommentárjaiban (és általában is) alkalmazkodik a román olvasók nagyobb részének mai állapotához, figyelembe veszi, hogy kikhez kell szólni, milyen előítéletekkel, félelmekkel, gyanakvásokkal kell számolni, s ezeket nem próbálja meg elbagatellizálni, hanem úgy tekinti őket, mint amelyek szerves részei a problémának, röviden: az itt dolgozó újságíróknak legyen interetnikus empátiájuk;
- a lap nem közvetlen, hanem közvetett propagandát fog folytatni (például ha valahonnan

súlyos rágalom éri a magyarságot vagy az RMDSZ-t, akkor nem a rágalommal fog vitatkozni, s főleg nem a rágalalmazót fogja csepülni, hanem egy érthető, tárgyyszerű cikket, riportot, ankétot közöl az illető témáról, anélkül hogy akár csak utalna is az elhangzott vádra);

- a lap őszinte lesz: nem fog a román olvasónak egyebet mondani, mint amit a magyarnak mondana (nem mást fog mondani, de másképpen!), és elhallgatni sem fog semmit előle;
- a lap érdekes lesz, és amennyire csak lehet, olyan információkat is fog tartalmazni, amelyeknek a román olvasó közvetlenül hasznát veheti, s amelyeket más lapokban nem talál meg;
- sohasem fog embereket becsmérelni, gyalázni (még Funart vagy Gavrát sem!), nem fog róluk ironikus hangnemben írni, hiszen különben a lapot csak azok veszik meg, akiket kevésbé kell meggyőznünk arról, hogy nem akarunk rosszat: senki sem vásárol manapság nálunk olyan újságot, amely sérteget olyan embereket, akiket pedig ő valamilyen okból nagyra tart; a problémára kell koncentrálni, nem az emberekre;
- viszont könnyed lesz, lesz benne humor, maga a lap oldott lesz, s nem görcsbe rándult, önnön fenségébe burkolózó, olvashatatlan nyomdatermék.

Ahhoz, hogy a lap meghozza a várt eredményt, az újságíróknak valamilyes mértékben már induláskor tisztában kellene lenniük a konfliktuskezelés alapelemeivel, vagy legalábbis kell, hogy érzékük legyen hozzá, a többi majd megjön magától a tapasztalat során. Magam ebből annyit vállalhatok, hogy ha szükséges, akkor szerény véleményemmel hozzájárulhatok a lap szerkesztésbeli koncepciójának kialakításához, s ha beindul, időnként közlök benne írásokat. Rendszeres munkatársa időhiány miatt nem lehetek. (Ha a lap leendő szerkesztői szükségét éreznék, baráti kapcsolataim révén megszervezhetem, hogy egy-két hetes tréningprogram keretében, a dologhoz kiválóan értő, ráadásul az erdélyi helyzetet is jól ismerő irányítók mellett sajátíthassák el az erőszakmentes konfliktusmegoldás alapelveit.)

Tudom, hogy egy lap beindítása ma nagy anyagi gond is. Azt hiszem, ha a lap nem RMDSZ-, hanem alapítványi kiadványként jelenne meg, erre a célra külföldi alapítványi támogatást is lehetne szerezni, ha jól megszervezzük az akciót. Ez már a gyakorlati megvalósítás kérdéséhez tartozik. De úgy gondolom, az anyagi oldal nem lehet akadály akkor, amikor arról kell döntenünk, hogy felvállaljuk-e a román választópolgár tájékoztatását, vagy pedig ezt továbbra is meghagyjuk az RNEP monopóliumának, az ismert és várható következményekkel.

2. Terepmunkások felkészítése a konfliktuskezelésre. Ezt úgy képzelem, hogy minden területi szervezetnek ajánlani lehet, hogy készíttessen fel olyan embereket (lehetőleg 25–35 év közötti férfiakat és nőket), akik tudjanak szakszerűen bánni a konfliktusokkal, de egyébhez is értenének. Pályázati alapon önként jelentkező emberekből lehetne őket kiválasztani, olyanokból, akik tisztában vannak vele, hogy nehéz, strapás, de nagyon szép,

sok elégtétellel járó munkára vállalkoznak, amit nem lehet igazán megfizetni. Területi szervezetenként 4–5 ilyen emberre gondolok, ezek főállású, fizetett alkalmazottai kellene hogy legyenek az RMDSZ-nek. Ez így országosan mintegy 70 embert jelentene; tudom, hogy nem kis pénz ennyi embert fizetni, de megérné, s az ő munkájuk nyomán lelkesebben fizetett tagdíjából talán össze is jönne a honoráriumuk. Feladatuk a következő volna:

a) Az illető megyékben magyar–román baráti köröket, dialógusokat, kerekasztalokat, interetnikus kulturális műsorokat, előadásokat szerveznének, ahol csak lehetne, igyekeznének kapcsolatokat kiépíteni magyarok és románok között. (Az ilyen rendezvények mai csekély hatékonysága nem érv ezek ellen, hiszen szakszerűség és koncepció híján ezek nem is lehetnek egyebek, mint jó szándékú emberek naiv próbálkozásai.)

b) Hívásra kiszállnának a megye bármely pontjára, s ahol az embereknek valami nagy problémájuk van (akár egymás közötti konfliktusok, mint amilyenek például a földek kimérése körül keletkeztek sok helyen, akár interetnikus jellegű konfliktusok, de akár nem konfliktusjellegű gondok is), segítenének az embereknek kikerülni a bajból. Nem megoldást hoznának a problémára „fentről”, hanem erre a feladatra is felkészülve segítenék az embereket abban – akár egy-két heti együttműködés árán is –, hogy ők maguk jöjjenek rá a módjára, hogyan kell megoldaniuk saját problémáikat. Ebben a minőségükben ezek az emberek a civil társadalom animátoraként működhetnének. Ilyen embereket a mienknél fejlettebb országokban is foglalkoztatnak, még ott is nagy szükség van rájuk, nemhogy nálunk.

c) Ha a megyében valamilyen tiltakozásra, tüntetésre kerülne sor, ezek az emberek szakszerűen szólhatnának hozzá az akció formai megtervezéséhez.

d) Segíthetnének a román pártokkal folytatott dialógusok, találkozók, kerekasztalok lebonyolításában.

e) Ha valahol az országban szükséghelyzet állna elő – provokáció vagy annál veszélyesebb helyzet –, akkor elsősorban ezekre az emberekre hárulna annak eldöntése, hogy az adott körülmények között mi a legcélszerűbb és legsürgősebb tennivaló. Az igaz, hogy többek közt ilyen célra van kitalálva az országos RMDSZ-vezetőség négy-öt testületének elnökeiből álló Operatív Tanács, de ilyenkor – ne vegyék rossz néven az elnökök – hozzáértőkre nagyobb szükség van, mint elnökökre, akik nem biztos, hogy értenek a konfliktuskezeléshez is. Ha megyénként volna négy-öt ilyesmihez értő emberünk, akiről pontosan tudni lehetne, hogy kik azok és honnan lehet őket előszedni, szükség esetén szinte azonnal a helyszínre lehetne hívni azt a 60–70 embert, akik rögtön akcióba léphetnének, hogy a nagyobb bajnak elejét vegyék. (Az Operatív Tanácshoz képest ennek volna egy olyan előnye is, hogy a 60–70 ember között volna négy-öt helybeli is, aki ismeri a terepet és a helyi körülményeket.) Az ilyen emberek megfizetését tehát akár úgy is fel lehetne fogni, hogy ez a pénz jelenti a mi „nemzetvédelmi célokra fordított kiadásunkat”.

Magam ebből annyit tudok vállalni, ha igény lesz rá, hogy baráti kapcsolataim alapján

gondoskodhatok olyan külföldi szakértőkről – magyarul tudók is vannak köztük –, akik a terepmunkások felkészítését elvállalnák (csekély honorárium, inkább csak útiköltségük és itteni tartózkodásuk szerény kiadásainak megtérítése fejében).

3. Az RMDSZ politikai stratégiájának szakszerűbb kidolgozása. Régi vesszőparipám ez. Úgy látom, a brassói kongresszus után most már van egy jó elképzelésünk – már-már stratégiának is lehet nevezni – arra vonatkozólag, hogyan szeretnénk megvalósítani önkormányzati rendszerünket. Ez nagy előrelépés volt, és úgy hiszem, ettől megpezdülhet a Szövetség élete.

Szükségünk van azonban egy másik stratégiára is, amely politikai lépéseinket tegye a mainál szakszerűbbé és partnereink, sőt ellenfeleink számára is egyértelműbbé. Ehhez az egész stratégiaépítést a legelején kell elkezdenünk, ott, ahol tulajdonképpen 1989 decemberében kezdeni kellett volna, ha lett volna időnk a gondolkozásra. Ez nem kicsi dolog, de annál halaszthatatlanabb.

Az első lépés az volna, hogy egy munkacsoport, amelyben képviselve lenne minden RMDSZ-beli párt, platform, frakció vagy másfajta csoportosulás, állítsa össze a kiindulópontot: egy minél teljesebb és minél konkrétabb lajstromot a problémáinkról, hogy pontosan – a szó szoros értelmében „pontosan”, tehát pontokba szedve – lássuk, mit akarunk megváltoztatni. Mivel nem vagyunk megelégedve? Elsősorban a kisebbségben élő emberek sajátos bajaira gondolok itt, mert ha olyasmit is bevinnénk ide, mint például a növekvő infláció, amelytől szintén szenvedünk, akkor parttalanná válna a lista, és vége-hossza nem volna. Viszont tartalmaznia kellene a listának az olyan sérelmeinket, mint amilyen például a velünk szemben megnyilvánuló ellenséges gesztusok miatti rossz közérzetünk – mert ez igenis hozzátartozik a problémához.

E lista elkészítése nem könnyű feladat, mert benne mindent ellenőrizhető adatokkal kellene alátámasztani: statisztikai mutatókkal, szociológiai felmérések eredményeivel stb. De annál fontosabb, hogy mielőbb nekifogjunk. Úgy gondolom, az volna helyes, hogy miután elkészült, közzé kellene tenni, hogy bárki jelezhesse, ha valami kimaradt volna, s utána a szükséges kiegészítésekkel ezt az SZKT elfogadhatná mint az RMDSZ hivatalos véleményét. Ettől kezdve ez a lista egy olyan dokumentumként volna használható, amelyet el lehetne juttatni a parlamentnek, a kormánynak, az elnöki hivatalnak, de világnyelvekre lefordítva a nemzetközi fórumoknak is, illetve kezébe lehetne adni bennünket meglátogató diplomatáknak és megfigyelőknek, ha arra volnának kíváncsiak, hogy mi is hát a bajunk tulajdonképpen. Ennek megvolna az az előnye, hogy a külföld a maga normáinak megfelelően dokumentált anyagot kaphatna kézhez, idehaza pedig senki sem mondhatná többé, hogy mást mondunk befelé és megint mást kifelé. Mert ugyanazt mondanánk mindenütt, és csak azt.

Ez azonban csak az első lépés: *a probléma azonosítása*. A második egy másik lista volna – csatolva az előzőhöz és követve annak pontjait – arról, hogy *mit szeretnénk*. Nem

arról, hogy mit akarunk, hanem hogy mit szeretnénk. Ez a különbségtétel azért fontos, mert különben a lista nehezen lehetne alapja a más pártokkal folytatott dialógusnak. Ha úgy fogalmazzuk meg, hogy mi ezt és ezt szeretnénk, akkor ebben akár irreális vagy csak eszményi esetben megvalósítható álmunk is benne lehetnek, mert minden partnerrel érzékeltetni tudjuk, hogy mi nem okvetlenül ezt akarjuk megvalósítani is, pontosan ebben a formában, mert elképzelhető esetleg valami más forma is, fontos csak az, hogy az illető problémát oldja meg. De tudniuk kell róla, mi kellene ahhoz szerintünk, hogy teljesen megnyugodjunk és jól érezzük magunkat. És jelezhetjük nekik, hogy a velük folytatott dialógusnak éppen az a célja, hogy lehetőleg együtt dolgozzuk ki, mindkét fél jogos érdekeit szem előtt tartva, hogy *mit akarunk*, és azt *hogyan akarjuk* megvalósítani. Vagyis azt kellene a másik féllel elfogadtatni, hogy bajaink és vágyaink megfogalmazására egyedül mi vagyunk illetékesek, s ezt senki mástól nem is tudhatják meg, csak tőlünk, viszont azt, hogy ténylegesen mit akarunk tenni, azt folyamatosan egyeztetni akarjuk velük is. (Ez nem azt jelenti, hogy engedélyt kérünk tőlük, és megbocsáthatatlan hiba is volna, ha így fognánk fel. Csupán gyakorlati működtetése volna ez annak a sokszor hangoztatott elvünknek, hogy Romániában a magyar kisebbség problémáit a románok nélkül nem lehet megoldani. Be kell vonni őket a megoldáskeresés folyamatába, mert akkor nagyobb esélye van annak, hogy amit közösen határoztunk el, ahhoz ők is tartani fogják magukat.) Ez számunkra azért volna előnyös, mert így ki lehetne mozdítani más pártokkal folytatott dialógusainkat a konjunktúrához kötött egyezkedések tartós eredményre nemigen vezető köréből, az ő számukra pedig megnyugtató volna olyan tekintetben, hogy pontosan látnák, és pedig egész terjedelmében, mit szeretnénk mi, s nem kellene ezt folyton „kitalálniuk” elsősorban saját félelmeik sugallatára. Ez, azonkívül hogy bizalomerősítő hatása lenne, hozzásegítené partnereinket ahhoz, hogy egyértelműbben és a helyzet alaposabb ismeretében tudjanak állást foglalni a bennünket érintő kérdésekben. Ez egyszersmind ellenfeleink erejét is megcsappantaná, hiszen most elég hatékonyan használják ki azt, hogy az RMDSZ eddig a románok felé nem tudott igazán meggyőző lenni.

Mondanom sem kell, hogy a problémák és kívánságok ilyen alapos fellajstromozása azt is konkrétabbá tenné, nemcsak partnereink számára, hanem a magunk számára is, hogy egészen pontosan, a részleteket is tekintve mit is értünk hát mi autonómián. Ezt pedig igazán nem ártana egyszer megtudnunk, ha már célul tűztük ki magunk elé. Ennek a tagság felé is mozgósító ereje lenne, ami szintén ráférne Szövetségünkre.

Ez a két lista azonban még mindig nem stratégia. Viszont nélkülözhetetlen előfeltétele ennek: hiszen amíg nem látjuk egészen világosan, pontosan, konkrétan, hogy mi a probléma, és hogy mit szeretnénk, addig a stratégiacsínlásnak jószerivel neki sem lehet kezdeni. A pontos problémalátás, a helyes problémafelvetés és -megfogalmazás viszont már fél siker.

Magyar Kisebbség 1996/1–2 (3–4), 83–124.

(Ahogy ma látom)

Ez az elemzés 1993 áprilisában az RMDSZ Önkormányzati Főosztályának kérésére és támogatásával készült. Ez indokolja formáját is: a megrendelő ragaszkodott hozzá, hogy a végére gyűjtssem össze javaslataimat is, noha ezek nem tartoznak szorosan a helyzetelemzéshez. Ha úgy kérték, úgy csináltam, habár korábbi tapasztalataim alapján nem fűztem hozzá nagy reményeket, hogy érni fognak valamit. Nem is lett belőlük semmi, pedig legnagyobb részük annak a gyakorlati megvalósításához kapcsolódott volna, amit a brassói kongresszuson megszavaztunk, és ott volt a hivatalos programunkban. (Lehet, hogy még a mostaniban is ott van, mert az ilyesmi nem hangzik rosszul egy programban, ezt azonban nem ellenőriztem, mert engem az már rég nem érdekel, mi van az RMDSZ programjában.) Pedig milyen jól fogott volna például – hogy csak egyet mondjak – 2001 novemberében, ha Csíkszeredában lett volna négy-öt hozzáértő ember, mikor a nemzeti ünnep ottani megünneplése okán kirobbant az a szerencsétlen végű konfliktus!

Feltűnő lehet, hogy ebben az írásban az ilyen elemzésekben megszokottnál jóval többet beszéltem az erdélyi románok félelmeiről. Ezt egyrészt azért tettem, mert egészen nyilvánvalóvá akartam tenni, hogy ez nagyon is hozzátartozik a helyzet adottságaihoz, tehát okvetlenül számolni kell vele, másrészt mert az adatok igen látványosan igazolták azt, amit már korábban is gondoltam, hogy tudniillik a félelemnek sokkal nagyobb szerepe van a politikai élet alakulásában, mint általában gondolná az ember, márpedig a félelem ilyenkor inkább rossz, mint jó tanácsadó. A parlamentáris demokráciáról szóló tankönyvekben ugyan az van, és az egyetemeken is azt tanítják, hogy a parlamenti választások során az emberek az érdekeiknek, ideológiájuknak és világnézetüknek megfelelő pártokra szavaznak, de ilyen csak a tankönyvekben van: a kampányoló politikusok már rég tisztában vannak vele, hogy ez igaz is, meg nem is. Jól tudják, hogy az emberek igen nagy részét inkább félelmei, semmint érdekei vezérlik akkor, amikor eldönti, melyik pártra adja voksát, ezért is van jelen olyan nagy arányban az ijesztgetés minden választási kampányban. (Én legalábbis még nem láttam olyat, amelyben másképpen történt volna.) Egyszerű ennek a magyarázata: a közös félelem sokkal nagyobb kohézióteremtő erő, mint a közös érdek. Mert hogy tulajdonképpen mi is az érdeke, azt az ember vagy tudja, vagy nem, de azt, hogy mitől fél, sokkal könnyebben felismeri, pláne ha még meg is mondják neki, mitől kell félnie.

Ezért is hangsúlyoztam annyira, hogy ezzel a félelemmel igenis számolnunk kell, amikor bizonyos politikai vagy ilyen következményekkel járó lépésekre határozzuk el magunkat: ügyelnünk kell arra is, hogy a formáját hogyan választjuk meg. Beleértve az időpontját is. Mert mikor ezt írtam, még nagyon is bennem volt a bosszúsága annak, ami ugyancsak 1992-ben történt, a helyhatósági választások alkalmával. Kolozsváron Gheorghe Funar volt az egyik jelölt. Inkább vesztesre állt, mint nyeresre, de annyira rosszul mégsem, hogy teljesen biztosak lehettünk volna benne, hogy nem ő lesz a polgármester. Emlékszem rá, hogy román civil szervezeti aktivistákkal többször is összeültünk, hogy lássuk, mit

tegyünk még hamar, hogy ezt egészen bebiztosítsuk. Funar nagyon magabiztosnak mutatkozott, mert ez hozzátartozott a stílusához, de érezhette ő is, hogy nincs minden teljesen rendben. Kampányolt tehát rendületlenül, de mintha fogyott volna ki a puskaporból, már kezdte magamagát ismételni, márpedig annál nem kell jobb ellenpropaganda, mint mikor egy jelölt unalmassá válik. Az első fordulóban egyik jelölt sem szerezte meg az abszolút többséget, Funar azonban továbbjutott a második fordulóba. Mivel másodikként került oda, mi egyre jobbnak ítéltük meg a helyzetet, már éppen azt mondtuk, hogy hacsak valami előreláthatatlan nem történik közben, akkor most már szinte biztos, hogy Funar veszít. Hát bizony történt. Néhány nappal a második forduló előtt egyszer csak minden kolozsvári román újság első oldalán hozta a szörnyűséges hírt: Für Lajos magyar honvédelmi miniszter egy előadásában arról beszélt, milyen szerepe lehet a magyar hadseregnek a határon túli magyarok védelmében! Úgy jött Funarnak, mint mennyből az angyal. Rögtön lett új témája, amely még a buszmegállóban, ismeretlen emberek között is azonnal szóbeszéd tárgyává lett. Találgatták, vajon mit jelenthet ez: máris jönnek-e a magyarok, vagy még várnak valamire? Begerjedt tehát a félelem, Funar pedig, ha nem is nagy fölénnyel, de megnyerte a választást. Für Lajos behozta neki, ami még éppen hiányzott. (Ebben az ijedelemben ugyanis az őt támogatók sokkal nagyobb számban mentek el szavazni a második fordulóban, mint amennyire amúgy számítani lehetett volna, ellenjelöltjének támogatói viszont, köztük a magyarok is, annyira biztosak voltak a győzelemben, hogy nem vették észre, hogy közben megváltozott valami, és sokan már el sem mentek.) Ha pedig egyszer megnyerte, akkor a következő alkalommal már könnyebben sikerülhetett neki, úgyhogy azóta is itt boldogít bennünket, immár tizenegyedik éve. Én meg váltig nem értettem, hogy ugyan bizony miért nem lehetett ezzel az előadással még legalább két hetet várni, hiszen erre a kérdésre akkor is ráért volna megadni azt a választ, amit normálisan minden ember nélkül is tudhatott, azt tudniillik, hogy békeidőben semmi. (Sőt azt sem nagyon értettem, minek kell egy honvédelmi miniszternek egyáltalán a határon túli magyarokról beszélnie.)

A tanulmányban vázolt politikai paletta azóta természetesen nagyot változott, már a pártokat sem úgy hívják mindegyiket, mint akkor. Az a prognózisom, amit pedig akkor nem mindenki hitt el nekem, hogy tudniillik a Nagy-Románia Párt nem várt mértékben meg fog erősödni, sajnos úgyannyira igazolódott, hogy a 2000-es választások idején ez már egyenesen ijesztő volt sokak számára. Ennek azonban egy akkor még előreláthatatlan körülmény is az okai közé tartozik (amellett, hogy közben eltűnt mellőle a Szocialista Munkapárt, amely még vihetett volna el előle szavazókat, de e párt eltűnésének meg éppen az NRP megerősödése volt az egyik fő oka): ugyanis a Román Nemzeti Egység Pártja időközben kettészakadt, aránytalanul nagyobbik felét a pártelnök Gh. Funar magával vitte a Nagy-Románia Pártba, ahová ő maga átiratkozott, és ahol igen magas vezető pozíciót tölt be, a kisebbik fele pedig kimúlt végelgyengülésben, vagy ha megvan is még, akár ha nem is lenne.

Mikor az RNEP szétesett, magyar újságaink általában meglepéssel írtak a dologról,

sőt leplezetlen kárörömmel. Én meg úgy láttam, hogy ez bizony elég nagy baj nekünk. Ugyanis így született meg az a trójai faló, amelyben a Nagy-Románia Párt be tudott jönni Erdélybe. Pedig már éppen csak ez hiányzott nekünk. Amíg az RNEP megvolt, egyben tartotta ezt az aggodalmas társaságot, és világos volt, hogy az 1992-es választásokon a maximumát hozta, mert – mint akkor írtam – gyakorlatilag már mindenki ott volt, akire ez a párt számíthatott, nem volt honnan további híveket toborozzon. (Ezt akkor még kevesebben hitték el nekem, mert nem talált azzal a képpel, miszerint lelke mélyén minden román legalábbis Vatra-szimpatizáns.) Ha mi akkor tényleg nekifogunk rendesen dolgozni ezen a problémán, nagyon eredményesek lehetünk volna, mert csak ezzel az irracionális félelemmel kellett volna foglalkoznunk, hiszen semmi egyéb nem volt, ami miatt az emberek ezt a pártot támogassák. Ennek ugyanis semmije nem volt ezen kívül: sem sajátos, csak rá jellemző társadalmi programja, sem valamiféle eredeti ideológiája, ami vonzóvá tehetné volna, semmi. Csakis ez a félelem. Mivel azonban mi semmit sem csináltunk, Funar meglehetősen sok embert tudott magával vinni a Nagy-Románia Pártba (vagy legalábbis nagyon sok későbbi szavazatot tudott neki szerezni). Erről a pártról viszont már akkor megírtam, hogy a vele való foglalkozás nem a mi sajátos terepünk, most már tehát ugyanazokkal az emberekkel sokkal nehezebben tudhatunk valamit is kezdeni. Mert igaz ugyan, hogy ők leginkább csak félelmeik miatt követték Funart a másik pártba (vagy legalábbis a szavazótáborába), de ott ezen kívül egyebet is találtak, így ha a félelmet meg lehetne is szüntetni, még mindig marad elég olyan tényező (elsősorban a szociális problémák retorikus felvezetése, valamint a korrupcióellenes demagóg diskurzus), ami miatt ezek az emberek kitarthatnak a Nagy-Románia Párt mellett.

Pozitív következményként legfeljebb azt tarthatjuk számon, hogy így legalább a 2000-es választási kampányból – 1990 óta először – elmaradt a Nagy Magyar Veszedelemmel való riogatás, és úgy általában is a magyarelles szövegelés, ami szigorúan önmagában nézve bizony elég kellemes érzés volt. (Ha volt is imitt-amott egy-két ilyesmi, nem ez volt a jellemző.) Az RNEP ezt nem tehetné volna meg, hiszen az – hogy úgy mondjam – egzisztenciálisan volt magyar fókuszú, míg az NRP csak konjunkturálisan, ha a demagógiához éppen szüksége van rá. Mivel pedig ez a párt országos perspektívában gondolkodik, nem Erdélyben, mint az RNEP, úgy ítélte meg, hogy ebbe nem érdemes sok energiát ölnie.

Annál is inkább nem, mert időközben a félelem is észrevehetően csökkent, úgyszólván magától (ami maga is arra vall, hogy ha akkor el nem szalasztjuk az alkalmat, csakugyan nagyon sikeresek lehetünk volna). Ebben szerepe volt annak is, hogy az emberek már kezdték unni az egészet, annak is, hogy az NRP ritkábban fenyegette őket a magyarokkal, és összehasonlíthatatlanul hiteltelenebbül, hiszen ebben az RNEP volt igazán profi. Megnyugtatólag hatott az RMDSZ négyéves kormányzati szerepvállalása is 1996-tól, ez idő alatt a féltősebb románok is hozzászokhattak ahhoz a gondolathoz, hogy ez talán nem is olyan

rendkívüli dolog, és láthatták, hogy nem dőlt össze tőle a világ, sőt ha egy kicsit oda is figyeltek, még azt is, hogy annak a kormánykoalíciónak igazából az RMDSZ volt az egyetlen megbízható és komolyan vehető tagja, ő volt ugyanis a legszebb nyúl a halpiacon: ami a többiekkel illeti, arról jobb nem beszélni. Az RMDSZ-nek ugyanis pechünkre éppen az 1990 óta mindaddig leggyámoltalanabb kormányban kellett részt vennie. Ezt pedig mindenki nagyon jól láthatta, úgyannyira, hogy az akkori kormánypárt, a Kereszténydemokrata Nemzeti Parasztpárt a következő választásokon nem is érte el a küszöböt, hogy bekerülhessen a parlamentbe, ami azért nem semmi! (E négy esztendő folyamán bizonyosodott be, hogy sajnos nem tévedtem, mikor azt írtam itt, hogy a Román Demokratikus Konvenciónak nincs koncepciója.)

A magyaroktól való félelem azonban, mivel nem foglalkoztunk vele akkor, mikor kellett volna, igazából csak elaludt (vagy inkább elszunyókált), nem szűnt meg. Ezzel tehát sajnos továbbra is számolnunk kell, sőt még abban sem vagyok biztos, hogy miután 2000-ben úgyszólván hiányzott, a 2004-es választási kampányban nem fog mégis megint megjelenni a „magyar” téma.